

DE SCHUTTER BESCHERMD

Een onderzoek naar de beschermende werking van het nemo tenetur beginsel tijdens strafzaken tegen militairen na een huishoudelijk onderzoek en tegen politieambtenaren na de verplichte melding na geweldgebruik

Inhoudsopgave

	Pagina
Hoofdstuk 1 Inleiding en afbakening	3
§ 1.1 Inleiding	3
§ 1.2 Afbakening	5
Hoofdstuk 2 Huishoudelijk onderzoek.....	6
§ 2.1 Inleiding.....	6
§ 2.2 Algemeen.....	6
§ 2.3 Codificatie.....	7
§ 2.4 De samenstelling van de commissie van huishoudelijk onderzoek.....	8
§ 2.5 De bevoegdheden van de commissie van huishoudelijk onderzoek.....	8
§ 2.6 Verloop van het huishoudelijk onderzoek.....	9
§ 2.7 Samenvatting.....	10
Hoofdstuk 3 Meldingsplicht na schietincidenten bij de politie.....	11
§ 3.1 Inleiding.....	11
§ 3.2 Algemeen.....	11
§ 3.3 Meldingsplicht.....	12
§ 3.4 Procedure meldingsplicht.....	13
§ 3.5 Samenvatting.....	14
Hoofdstuk 4 Overeenkomsten en verschillen.....	15
§ 4.1 Algemeen.....	15
§ 4.2 Initiatief.....	15
§ 4.3 Deskundigheid “rapporteur”.....	16
§ 4.4 Actieve/passieve medewerking.....	17
§ 4.5 Afstand tussen betrokken ambtenaar en “rapporteur”.....	17
§ 4.6 Verwoording op papier.....	19
§ 4.7 Intern/extern gevolg.....	19
§ 4.8 Verklaring/melding als grondslag.....	20
§ 4.9 Eenduidige werkwijze.....	20
§ 4.10 Status van betrokken ambtenaar: verdachte of getuige.....	21
§ 4.11 Samenvatting.....	22
Hoofdstuk 5 Het nemo tenetur beginsel.....	23
§ 5.1 Algemeen.....	23
§ 5.2 Codificatie.....	23
§ 5.3 Nemo tenetur in Europese rechtspraak.....	26
§ 5.4 Nemo tenetur versus huishoudelijk onderzoek en meldingsplicht.....	31
Hoofdstuk 6 Conclusies en aanbevelingen.....	37
Literatuurlijst.....	39
 Bijlagen	
Bijlage 1, Regeling klachtenprocedure ongewenst gedrag en melding van vermoedens van misstanden defensie	
Bijlage 2, Aanwijzing Secretaris-Generaal nr. A/893 (vervallen)	
Bijlage 3, Aanwijzing Secretaris-Generaal nr. A/868	
Bijlage 4, Meldingsformulier geweldsaanwending	

Hoofdstuk 1 Inleiding en afbakening

§ 1.1 Inleiding

Bij het Ministerie van Defensie worden regelmatig door of namens commandanten zogenaamde huishoudelijke onderzoeken uitgevoerd. Een dergelijk (intern) onderzoek dient om een commandant inzicht te geven in de omstandigheden van een incident of bijzonder voorval zoals bijvoorbeeld een ongeval of vermeend laakbaar gedrag. Als onderdeel van een dergelijk huishoudelijk onderzoek kunnen bij het incident betrokken militairen worden gehoord. Naar aanleiding van de uitkomsten van het huishoudelijk onderzoek (veelal schriftelijk gerapporteerd aan de commandant) kan de commandant bijvoorbeeld besluiten één of meer militairen een tuchtrechtelijke sanctie op te leggen. Ook is het mogelijk dat de commandant na kennis te hebben genomen van de uitkomsten van het huishoudelijk onderzoek (of zelfs al tijdens het onderzoek) besluit aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee ter zake van een strafbaar feit.¹ Hierbij kan het gebeuren dat een militair die een verklaring heeft afgelegd in het kader van dat huishoudelijk onderzoek, vervolgens tijdens het strafrechtelijk onderzoek als verdachte wordt aangemerkt. Indien een dergelijke situatie zich voordoet kan men verschillende juridische vragen stellen zoals:

- a. mag de commandant de uitkomsten van het huishoudelijk onderzoek zonder enige restrictie ter beschikking stellen van de Koninklijke Marechaussee dan wel het Openbaar Ministerie teneinde gebruikt te worden tijdens het strafrechtelijk onderzoek ?
- b. is bij de beantwoording van de hiervoor gestelde vraag van belang of de militairen die gehoord zijn in het kader van een huishoudelijk onderzoek bij aanvang van het horen is meegedeeld dat zij niet verplicht zijn tot antwoorden (cautie) ?
- c. zou het gebruiken van verklaringen afgelegd in het kader van een huishoudelijk onderzoek tijdens het strafrechtelijk onderzoek strijdigheid kunnen opleveren met het beginsel dat iemand niet gehouden is mee te werken aan zijn eigen veroordeling (nemo tenetur) ?

---

¹ In sommige gevallen doet de voorzitter van de commissie van huishoudelijk onderzoek zelf aangifte bij de Koninklijke Marechaussee, zie bijv. CRvB 13 juli 2006, MRT 2007, 142 (04/3114 MAW).

Deze problematiek is begin 2006 gesignaleerd door de commissie Borghouts² die op verzoek van de Ministers van Defensie en Justitie onderzoek heeft gedaan naar de toepassing van het militair strafprocesrecht bij uitzendingen.³ Deze commissie heeft gesteld dat het wenselijk is dat de rechtsbescherming van de militair tijdens een huishoudelijk onderzoek “aandacht krijgt”.⁴ De commissie heeft de volgende aanbeveling gedaan: “Tijdens een huishoudelijk onderzoek wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de bijzondere positie van de betrokken militair als bron van informatie in relatie tot een mogelijk later in te stellen strafrechtelijk onderzoek.”.⁵

Met mijn onderzoek wil ik graag duidelijk maken wat de gevolgen kunnen zijn van het afleggen van verklaringen door militairen in het kader van een huishoudelijk onderzoek voor een eventueel daarna volgend strafrechtelijk onderzoek ten aanzien van het nemo tenetur beginsel. Hierbij vergelijk ik de omstandigheden waaronder een militair in het kader van een huishoudelijk onderzoek een verklaring aflegt met de omstandigheden waaronder een politieambtenaar gevolg geeft aan de meldingsplicht die hij heeft na het gebruiken van geweld. In beide situaties kan het gebeuren dat de ambtenaren informatie verstrekken over bijvoorbeeld een schietincident waarna die informatie vervolgens gebruikt wordt bij een strafrechtelijk onderzoek. Mogelijk kunnen de resultaten van het onderzoek tot aanbevelingen leiden voor aanpassing van een van de hiervoor genoemde procedures.

De aldus door mij geformuleerde **probleemstelling** luidt:

Levert het gebruiken als bewijs van een verklaring die is afgelegd door een militair in het kader van een huishoudelijk onderzoek tijdens een daaropvolgend strafrechtelijk onderzoek tegen dezelfde militair strijdigheid op met het nemo tenetur beginsel ?

In hoofdstuk 2 beschrijf ik het instrument huishoudelijk onderzoek en de wijze waarop een militair tijdens een dergelijk huishoudelijk onderzoek informatie omtrent een schietincident verstrekt. Vervolgens beschrijf ik in hoofdstuk 3 op welke wijze een politieambtenaar in het kader van de meldingsplicht informatie omtrent een schietincident waarbij hij betrokken is geweest, verstrekt. In hoofdstuk 4 beschrijf ik welke verschillen en/of overeenkomsten er zijn tussen de omstandigheden waaronder en de manier waarop beide ambtenaren informatie verstrekken over hun handelen voorafgaand aan, tijdens en na het schietincident en wat er vervolgens met die gegevens gebeurt. In hoofdstuk 5 komen vervolgens de relevante aspecten van en opvattingen over het nemo tenetur beginsel aan de orde. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 6 concluderen of

---

² De commissie bestond uit mr. H.C.J.L. Borghouts, mr. R.D.E. Daverschot en mr.G.C.Gillissen.

³ Haarlem 2006, Evaluatie toepassing militair strafprocesrecht bij uitzendingen.

⁴ Rapport Commissie Borghouts, p. 51.

⁵ Rapport Commissie Borghouts, p. 72.

een van de hiervoor beschreven regelingen aangepast dient te worden en zo ja, op welke wijze.

§ 1.2 Afbakening

Naast de hiervoor genoemde huishoudelijke onderzoeken zijn er voor een groot aantal verschillende situaties bij Defensie onderzoeken voorgeschreven en procedures voor deze onderzoeken vastgesteld. Voorbeelden hiervan zijn de Procedure voor reconstructie van ernstige voorvallen onder operationele omstandigheden of de klachten-procedure ongewenst gedrag en melding vermoedens van misstanden defensie.⁶ Daarnaast zijn er ook andere instanties die bij bijzondere gebeurtenissen binnen Defensie een onderzoek uitvoeren. Voorbeeld hiervan is de Tijdelijke Commissie Ongevallenonderzoek Defensie.⁷ Het door mij uitgevoerde onderzoek richt zich slechts op de toepassing van het instrument huishoudelijk onderzoek. Teneinde een minder onlogische vergelijking te kunnen maken met de meldingsplicht van politieambtenaren zal ik het instrument huishoudelijk onderzoek steeds beschouwen als een onderzoek dat plaats vindt naar aanleiding van een schietincident en de meldingsplicht van politieambtenaren na geweldaanwending als een melding gedaan na het gebruik van het dienstwapen. Aangezien op militairen van de Koninklijke Marechaussee dezelfde meldingsplicht van toepassing is als op politieambtenaren, zal ik hen in het kader van dit onderzoek beschouwen als politieambtenaren. Ditzelfde geldt voor militairen en burgerambtenaren werkzaam bij het Ministerie van Defensie die belast zijn met het uitvoeren van een bewakings- en beveiligingstaak. Op deze laatste categorie is weliswaar niet de meldingsplicht als opgenomen in de ambtsinstructie⁸ van toepassing maar gelden wel vergelijkbare regelingen.⁹

---

⁶ Regeling klachtenprocedure ongewenst gedrag en melding vermoedens van misstanden defensie, MP33-207, regelingnummer B115, opgenomen als bijlage 1.

⁷ Zie de (vervallen) Aanwijzing Secretaris-Generaal nr. A/893 d.d. 6 maart 2003, opgenomen als bijlage 2.

⁸ Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar.

⁹ Zie Rijkswet geweldgebruik bewakers militaire objecten en Besluit geweldgebruik defensiepersoneel in de uitoefening van de bewakings- en beveiligingstaak.

Hoofdstuk 2 Huishoudelijk onderzoek

§ 2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de reden die een commandant heeft om een huishoudelijk onderzoek in te stellen alsmede de soort situaties waarin een dergelijk onderzoek wordt ingesteld. Vervolgens wordt beschreven op welke (wettelijke) bepalingen het instrument huishoudelijk onderzoek is gebaseerd (§2.3).

In § 2.4 beschrijf ik de samenstelling van de commissie die een huishoudelijk onderzoek verricht en de rol die militairen van de Koninklijke Marechaussee in een dergelijke commissie mogen spelen. De bevoegdheden van de commissie komen aan de orde in § 2.5. In § 2.6 beschrijf ik kort hoe het onderzoek van de commissie van huishoudelijk onderzoek verloopt. In §2.7 vat ik kort de meest relevante zaken uit dit hoofdstuk samen.

§ 2.2 Algemeen

Een huishoudelijk onderzoek is een intern onderzoek uitgevoerd op initiatief van de commandant van een eenheid van het Ministerie van Defensie en wordt verricht door een commissie bestaande uit ten minste twee militairen. Het huishoudelijk onderzoek dient om de commandant meer informatie te verstrekken over een bepaald incident zoals bijvoorbeeld een ongeval, een vechtpartij of de vermissing van een stuk gereedschap.¹⁰ Met deze nadere informatie kan de commandant beslissen welke vervolgacties hij dient te nemen. Zo kan hij bij het vermoeden van een tuchtrechtelijk vergrijp besluiten een tuchtproces te starten (Artikel 51, Wet militair tuchtrecht) en is hij verplicht bij het vermoeden van een strafbaar feit aangifte te doen bij een opsporingsambtenaar (de Koninklijke Marechaussee). (Artikel 78, Wet militair tuchtrecht)¹¹ Na een ongeval kan de commandant besluiten een onveilige situatie te veranderen en na de vermissing van een stuk gereedschap kan hij besluiten dat de militair die het gereedschap in zijn beheer had, de schade dient te betalen. Zoals gezegd zal een commandant besluiten tot een huishoudelijk onderzoek indien er, op het moment dat hij kennis neemt van het incident, onvoldoende feitelijke gegevens beschikbaar zijn op grond waarvan hij kan beslissen of er inderdaad redenen zijn een of meer van de betrokken militairen aan een tuchtproces te onderwerpen dan wel aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. Het huishoudelijk onderzoek dient derhalve niet als onderzoek in het kader van de waarheidsvinding ten behoeve van een tuchtproces of strafrechtelijk onderzoek.

---

¹⁰ “ Als doel van het onderzoek stelle men zich het verstrekken van de meest volledige inlichtingen aan de C.O. (commanderend officier) , opdat deze een zuiver overzicht krijg van het gebeurde.” J.C. Boomsluit, “Het huishoudelijk onderzoek”, *MRT*, 1948, p. 295.

¹¹ Zie bijv. uitspraak CRvB 13 juli 2006 (04/3114 MAW) gepubliceerd in *MRT* 2006, p. 142-146.

Zoals gesteld in hoofdstuk 1 zal ik in het kader van deze scriptie de gevolgen van het afleggen van een verklaring door een militair tijdens een huishoudelijk onderzoek naar aanleiding van een schietincident onderzoeken. Overigens zal niet bij elk incident een huishoudelijk onderzoek plaatsvinden. Zo zal een huishoudelijk onderzoek vaak niet meer aan de orde zijn indien al vaststaat of indien reeds een ernstig vermoeden bestaat dat sprake is van een strafbaar feit. Ook zal geen huishoudelijk onderzoek worden gehouden bij ernstige voorvallen onder operationele omstandigheden (zoals de crash van de civiele helikopter in Afghanistan in 2006 waarbij twee Nederlandse militairen om het leven kwamen).¹²

§ 2.3 Codificatie

Hoewel het instrument huishoudelijk onderzoek een zeer oud instrument is en er veel over geschreven is, heeft het bestaan ervan nimmer geleid tot codificatie in wet- of regelgeving. Er zijn derhalve thans geen wettelijke bepalingen en/of voorschriften over de wijze waarop een dergelijk onderzoek dient plaats te vinden. Wel zijn er in het verleden beleidsregels of procedurevoorschriften hieromtrent opgesteld door de krijgsmachtdelen (Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marechaussee), dan wel door grotere eenheden van deze defensieonderdelen hetgeen heeft geleid tot uiteenlopende procedures.¹³ Wel is naar aanleiding van een van de aanbevelingen uit een evaluatierapport naar de opsporingsfunctie van de Koninklijke Marechaussee,¹⁴ een Aanwijzing van de Secretaris-Generaal van het Ministerie van Defensie opgesteld.¹⁵ De regels in deze Aanwijzing dienen om te bepalen “op welke wijze kan worden voorkomen dat huishoudelijke onderzoeken een strafrechtelijk onderzoek belemmeren”. Helaas richt de Aanwijzing zich alleen hierop en worden geen algemene regels gesteld ten aanzien van wijze van instellen van een huishoudelijk onderzoek, de bevoegdheden van de commissie belast met het onderzoek, de wijze van rapporteren enz.

---

¹² Zie brief van de Minister van Defensie aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer van 28 juli 2006, (*Kamerstukken II*, 2005/2006, 23432, nr. 203) en de brieven van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer van 17 november 2004 (*Kamerstukken II* 2004/2005, 23432, nr. 182, p. 2), en 29 oktober 2004 (*Kamerstukken II*, 2004/2005, 29800 X, nr. 12, p. 1).

¹³ Na de invoering van een nieuw besturingsmodel in 2005 wordt niet meer gesproken over krijgsmachtdelen maar defensieonderdelen. Hiertoe worden naast de hiervoor genoemde voormalige krijgsmachtdelen tevens de Bestuursstaf, de Defensie Materieel Organisatie en het Commando Dienstencentra gerekend.

¹⁴ *De opsporing in de militaire politietaak, rapport van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie*, 1999.

¹⁵ Aanwijzing Secretaris-Generaal van het Ministerie van Defensie nr. A/868 d.d. 14 november 2000, opgenomen als bijlage 3.

§ 2.4 De samenstelling van de commissie van huishoudelijk onderzoek

In de praktijk stelt de commandant voor het verrichten van een huishoudelijk onderzoek een commissie in, bestaande uit twee officieren. Een van de twee aangewezen officieren wordt benoemd als voorzitter, de andere officier als secretaris. Bij omvangrijke onderzoeken kan de commissie uit meer dan twee militairen bestaan. Van belang is dat de twee aangewezen officieren op geen enkele wijze betrokken zijn bij het incident. Het benoemen van een officier die reeds bij de zaak betrokken is, in welke rol dan ook, zou immers de benodigde objectiviteit kunnen schaden.¹⁶ Daarnaast dienen de commissieleden, gelet op de strikte hiërarchische verhouding binnen de krijgsmacht, bij voorkeur een hogere rang te hebben dan de bij het incident betrokken militairen. Bij een gelijke rang dienen zij tenminste “ouder in rang” te zijn. Bij het ontbreken van voldoende officieren kan een onderofficier worden aangewezen als secretaris.

Gelet op het rapport van het WODC en de naar aanleiding daarvan opgestelde Aanwijzing, is het belasten van militairen van de Koninklijke Marechaussee (althans die militairen van de Koninklijke Marechaussee die een opsporingstaak hebben) met het instellen van een huishoudelijk onderzoek niet langer toegestaan. Gelet op de overige tekst van de Aanwijzing en dan met name de tekst over de “belemmering van een strafrechtelijk onderzoek” neem ik aan dat wordt bedoeld dat opsporingsambtenaren van de Koninklijke Marechaussee niet worden belast met het instellen maar ook niet met het uitvoeren van een dergelijk onderzoek. Deze uitleg komt ook overeen met de aanbeveling van het WODC in haar rapport ten aanzien van het “niet meer worden betrokken bij huishoudelijke onderzoeken” van militairen van de Koninklijke Marechaussee.¹⁷

§ 2.5 De bevoegdheden van de commissie van huishoudelijk onderzoek

Op de vraag welke bevoegdheden een commissie van huishoudelijk onderzoek heeft, kan, gelet op de ontbrekende codificatie, niet makkelijk antwoord worden gegeven. Op grond van de onderzoeksopdracht van de commandant heeft de commissie de bevoegdheid militairen op te roepen om voor de commissie te verschijnen om gehoord te worden (als “betrokken” militair dan wel als getuige). Een militair is op grond van de hiërarchische verhoudingen binnen Defensie verplicht voor de commissie te verschijnen.¹⁸ Of hij ook verplicht kan worden een verklaring af te leggen, zal worden besproken in hoofdstuk 5. Daarnaast zal de commandant de commissie in staat stellen de plaats van het incident te bezoeken en foto's te maken enz. Boomsluiters spreekt in 1948 in zijn beschouwing over het instrument huishoudelijk onderzoek nog over

---

¹⁶ Zie Th.J. Clarenbeek, “Een opmerking”, *MRT*, 1975, 357

¹⁷ *De opsporing in de militaire politietak, rapport van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie*, 1999, aanbeveling nr. 7.

¹⁸ Een militair is verplicht een dienstbevel op te volgen. Het niet opvolgen leidt tot schending van de gedragsregel van artikel 15 Wet militair tuchtrecht, tenzij het dienstbevel onrechtmatig was of te goeder trouw door de militair als onrechtmatig werd beschouwd.

“onderzoek in de woning van de verdachte of in diens verblijf in de kazerne enz.”, het “in arrest zetten van verdachte”, “het doen ondergaan van een geneeskundig onderzoek” en het “afnemen van een schrijfproef”.¹⁹ De door Boomsluiter aan de commissie toegedichte bevoegdheden waren destijds (1948) gericht tegen een verdachte (van een strafbaar feit) en de bevoegdheden leken dan ook veel op de bevoegdheden zoals ze momenteel in een strafrechtelijk onderzoek thuishoren. Deze bevoegdheden bestaan thans bij een huishoudelijk onderzoek niet meer, er is immers (nog) geen sprake van een verdachte van een strafbaar feit en bovendien zijn ze tijdens een huishoudelijk onderzoek niet meer nodig aangezien de commandant verplicht is de Koninklijke Marechaussee in te lichten zodra hij kennis heeft genomen van, dan wel het vermoeden heeft dat er sprake is van een strafbaar feit.²⁰ Het onderzoek van de commissie van huishoudelijk onderzoek zal derhalve nimmer gericht zijn op “een verdachte”. Meer over de samenloop met een vermoeden van een strafbaar feit zal worden besproken in § 2.6. Bij gebrek aan codificatie dient de commissie van huishoudelijk onderzoek zich bij haar werkzaamheden derhalve te beperken tot die bevoegdheden die men op grond van de hiërarchische verhoudingen alsmede de onderzoeksopdracht heeft.

§ 2.6 Verloop van het huishoudelijk onderzoek

Nadat de commandant een commissie heeft benoemd die het huishoudelijk onderzoek gaat verrichten, gaat de commissie aan het werk. Afhankelijk van de aard van het incident zullen getuigen worden gehoord en verklaringen van getuigen en de overige betrokken militairen worden opgenomen. Eventueel kunnen door de commissie ook “deskundigen” worden gehoord en kan bijvoorbeeld de plaats van het incident worden bezocht. Als de commissie meent zich een goed oordeel te hebben gevormd, zal zij haar oordeel rapporteren aan de commandant. Afhankelijk van de inhoud van dat oordeel kan de commandant vervolgacties nemen zoals het doen van aangifte bij de Koninklijke Marechaussee of het opstarten van een (of meer) tuchtprocessen. Mocht gedurende het onderzoek van de commissie al blijken dat er een vermoeden is van een strafbaar feit, dan is de commandant verplicht het huishoudelijk onderzoek te staken en aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. Wel mag met het huishoudelijk onderzoek worden doorgegaan indien van de zijde van de Koninklijke Marechaussee wordt aangegeven dat daartegen geen bezwaar bestaat.²¹ Zeker in de gevallen waarin de reden voor het huishoudelijk onderzoek was te onderzoeken of er sprake is van een strafbaar feit of tuchtrechtelijk vergrijp, is het doel van het onderzoek bereikt en voortzetten van dat huishoudelijk onderzoek niet langer zinvol, tenzij er nog andere aspecten zijn waarover de commandant meer informatie wil hebben.

---

¹⁹ J.C. Boomsluiter, “Het huishoudelijk onderzoek”, *MRT*, 1948, 295.

²⁰ Aanwijzing Secretaris-Generaal, nr. A/868 en artikel 78 Wet militair tuchtrecht.

²¹ Aanwijzing Secretaris-Generaal, nr. A/868.

§ 2.7 Samenvatting

Tijdens een huishoudelijk onderzoek kan de met het onderzoek belaste commissie getuigen en overige bij een incident betrokken militairen horen. Noch de getuigen, noch de overige militairen die gehoord worden zijn op dat moment verdacht van een strafbaar feit en er bestaat op dat moment ook geen vermoeden dat een van hen mogelijk een strafbaar feit gepleegd heeft. De gegevens die tijdens het afleggen van een dergelijke verklaring naar voren worden gebracht, vormen onderdeel van de gegevens waarop de commissie haar conclusies baseert. De commissie rapporteert vervolgens aan de commandant de relevante zaken die tijdens het onderzoek naar voren zijn gekomen en geeft eventueel advies over te nemen vervolgacties. Op basis van de gegevens uit het rapport kan de commandant besluiten een tuchtproces te starten of aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. Hierbij is het mogelijk dat een of meer van de gehoorde militairen door de Koninklijke Marechaussee als verdachte(n) worden aangemerkt.

Hoofdstuk 3 Meldingsplicht na schietincidenten bij de politie

§ 3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijf ik de meldingsplicht zoals deze geldt voor politieambtenaren, militairen van de Koninklijke Marechaussee en buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) na een schietincident.²² Na een algemene beschrijving van de taken en bevoegdheden van de politie en enkele bepalingen omtrent (het toepassen van) geweld in § 3.2 en een beschrijving van de meldingsplicht in § 3.3, bespreek ik in § 3.4 de procedure van het “melden” zoals deze is vastgesteld alsmede het daartoe te gebruiken formulier. In § 3.5 volgt een samenvatting.

§ 3.2 Algemeen

In de Politiewet 1993 zijn de twee hoofdtaken van de Nederlandse politie opgenomen (Artikel 2). Deze hoofdtaken zijn het “in ondergeschiktheid aan het bevoegde gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven”. In de Politiewet 1993 is tevens bepaald dat de ambtenaar van politie die is aangesteld voor de uitvoering van de politietaak bevoegd (Artikel 8, eerste lid).²³ is in de rechtmatige uitoefening van zijn functie geweld te gebruiken.²⁴ Uiteraard is het de politieambtenaar niet toegestaan in elke situatie geweld te gebruiken en mag hij niet onbeperkt geweld gebruiken. Hierover wordt in de Politiewet gesteld dat de politieambtenaar slechts bevoegd is geweld te gebruiken “wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt.”²⁵ Daarnaast is bepaald dat aan het gebruik van geweld, zo mogelijk, een waarschuwing vooraf gaat en dat de uitoefening

---

²² Omwille van de leesbaarheid zal ik de militairen van de Koninklijke Marechaussee en de boa's niet steeds noemen.

²³ Volgens de voorlopers van de Ambtsinstructie, de Bijstandinstructie Gemeentepolitie (BIG) en de Instructie Korps Rijkspolitie (welke waren gebaseerd op de Politiewet 1957) was een politieambtenaar verplicht geweld te gebruiken indien “hij zijn doel niet op een andere wijze kan bereiken, het belang van het te bereiken doel het gebruik van geweld rechtvaardigt en het risico van het gebruik van geweld, ook voor derden, geringer is dan het nadeel dat voortvloeit uit het niet bereiken van het doel.” (artikel 5 BIG) Bij de invoering van de Politiewet 1993 is deze verplichting omgezet in een bevoegdheid. Gesteld zou nu nog slechts kunnen worden dat een politieambtenaar in bepaalde gevallen op grond van zijn functie (moreel) verplicht is geweld te gebruiken, bijvoorbeeld om geweld tegen een derde persoon te doen stoppen. Een wettelijke verplichting bestaat echter niet meer.

²⁴ In artikel 2, lid 2, onder b, van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden is levensberoving niet in strijd met dit verdrag indien dit het gevolg is van het gebruiken van geweld dat absoluut noodzakelijk is teneinde een rechtmatige arrestatie te bewerkstelligen.

²⁵ Het subsidiariteitsbeginsel. Artikel 8, eerste lid, Politiewet 1993.

van de hiervoor beschreven bevoegdheden “in verhouding tot het beoogde doel redelijk en gematigd dient te zijn”.²⁶

§ 3.3 Meldingsplicht

Op grond van artikel 17, eerste lid, van de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar, (nader te noemen de Ambtsinstructie) is een politieambtenaar verplicht het aanwenden van geweld “onverwijld” aan zijn meerdere te melden. Volgens dit artikel gaat het hierbij om “de feiten en omstandigheden dienaangaande, alsmede de gevolgen hiervan”. De melding geschiedt mondeling door de betrokken politieambtenaar waarna de meerdere de gegevens betreffende het incident vermeldt op een daartoe door Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bij ministeriele regeling vastgestelde wijze (Artikel 17, tweede lid, van de Ambtsinstructie). In bepaalde gevallen dient de melding binnen 48 uur ter kennis te worden gebracht van de officier van justitie. Hiervan is in elk geval sprake indien gebruik is gemaakt van een vuurwapen waarmee één of meer schoten zijn gelost.²⁷ Aan de hand van de gegevens op het formulier kan de korpsleiding eventueel besluiten disciplinaire maatregelen tegen de politieambtenaar te nemen.²⁸ Ook kan er voor de officier van justitie reden zijn een strafrechtelijk onderzoek te gelasten. Dit strafrechtelijk onderzoek wordt verricht door de Rijksrecherche²⁹ of door een van de Bureaus Intern Onderzoek (BIO) van de politie.³⁰ De status van de politieambtenaar (getuige of verdachte) tijdens dit strafrechtelijk onderzoek zal ik bespreken in hoofdstuk 4. Naast de functie die het formulier heeft in het proces van de beoordeling van het geweldgebruik, kunnen de ingediende formulieren ook worden gebruikt om onderzoek te doen naar politieel geweldgebruik.³¹ De meldingsplicht ziet op alle vormen van geweld en zelfs op gedragingen die een leek niet snel als het gebruik van geweld zal herkennen, zoals het “slechts” ter hand nemen van een vuurwapen (zonder ermee te schieten). Ik beperk me tot de meldingsplicht na een schietincident.

---

²⁶ Het proportionaliteitsbeginsel. Artikel 8, vijfde lid, Politiewet 1993

²⁷ Daarnaast is hiervan sprake indien de gevolgen van het aanwenden van geweld hiertoe naar het oordeel van de korpschef aanleiding geven of het aanwenden van geweld lichamelijk letsel van meer dan geringe betekenis dan wel de dood heeft veroorzaakt. Artikel 17, derde lid, van de Ambtsinstructie.

²⁸ Op grond van artikel 76, Besluit algemene rechtspositie politie.

²⁹ Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche Stcrt. 2002, 15, p.9.

³⁰ Onderdeel van politiekorps, verricht disciplinair dan wel strafrechtelijk onderzoek naar politieambtenaren, Timmer, 2005, p. 211 en p. 189.

³¹ Timmer, 2005, p. 106.

§ 3.4 Procedure meldingsplicht

Zoals gemeld in § 3.2 dient de politieambtenaar het aanwenden van geweld “onverwijld” te melden bij zijn meerdere. Deze meerdere zal de melding vervolgens vastleggen op het voorgeschreven formulier.³² De politieambtenaar vult dit formulier dus niet zelf in. Hiervoor is gekozen om de ambtenaar de gelegenheid te geven aan zijn meldingsplicht te voldoen zonder dat hij hierbij informatie op papier zet die in een eventueel volgende strafzaak voor hem belastend zou kunnen zijn.³³ Het formulier bevat open vragen omtrent de personalia van de meldende politieambtenaar en de personalia van de meerdere. Daarnaast wordt met multiple choice vragen gevraagd naar de omstandigheden waaronder het geweld werd aangewend, het feitelijk geweldgebruik, het doel van het geweld en de gevolgen ervan. Tevens wordt een korte omschrijving van de “vermoedelijke” toedracht gevraagd. Na enige vragen ten behoeve van managementinformatie wordt het formulier afgesloten met de beoordeling door de meerdere. Hierbij dient de meerdere aan te geven of sprake is van geweldsaanwending conform de Ambtsinstructie (ja/nee), of de geweldsaanwending rechtmatig was (ja/nee) en een eventuele beslissing ten aanzien van de betrokken ambtenaar. Nadat het formulier is ingevuld wordt het ter kennis gebracht van de korpschef waarna deze het formulier binnen 48 uur ter kennis brengt van de officier van justitie.³⁴ Daarnaast is in de Ambtsinstructie bepaald dat de meerdere de ambtenaar zo spoedig mogelijk inlicht over de afhandeling van de melding en dat aan de ambtenaar tussentijds inlichtingen worden verstrekt (Artikel 19). Nadat het formulier door de korpschef is doorgezonden naar de officier van justitie zal deze aan de hand van de gegevens op het formulier afwegen of een strafrechtelijk onderzoek nodig is. Indien dit het geval is, wordt het formulier teruggezonden aan de meerdere. Hiermee wordt bereikt dat de politieambtenaar, na de verplichte melding van artikel 17 van de Ambtsinstructie, “terugkomt” in dezelfde situatie als een andere verdachte, namelijk de situatie waarin hij niet verplicht is een verklaring af te leggen omtrent zijn handelingen enz. bij het plegen van een (vermeend) strafbaar feit.³⁵ Overigens wil dit niet zeggen dat het formulier nimmer onderdeel vormt van het strafrechtelijk onderzoek. Zo kan bijvoorbeeld de rechter-commissaris bepalen dat het formulier in beslag wordt genomen ten behoeve van het gerechtelijk vooronderzoek.³⁶ Indien een politieambtenaar geen gevolg geeft aan de verplichting na het aanwenden van geweld hiervan melding te maken kan hij hiervoor disciplinair worden gestraft.³⁷ Tot 2001 diende het formulier

---

³² Regeling melding geweldaanwending, Stcrt. 2001, 168, p.8. Een kopie van het formulier is als bijlage 4 gevoegd.

³³ Naeyé, 2005, p. 65.

³⁴ De officier van justitie van het arrondissement waarbinnen het geweld is aangewend, dan wel de officier van justitie te Arnhem belast met militaire zaken ingeval het een militair betreft. Artikel 17, derde lid, van de Ambtsinstructie.

³⁵ Artikel 29, eerste lid, Wetboek van Strafvordering.

³⁶ Artikel 105, eerste lid, Wetboek van Strafvordering.

³⁷ Nota van toelichting bij de Ambtsinstructie, Staatsblad 275, 1994

ook te worden gezonden aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze verplichting is met het wijzigen van de Ambtsinstructie in 2001 vervallen.³⁸ Overigens voldeed het formulier niet aan het beoogde doel zijnde het leveren van een betrouwbaar beeld omtrent het gebruik van geweld door politieambtenaren.³⁹

§ 3.5 Samenvatting

Na een schietincident dient een politieambtenaar hiervan melding te doen bij zijn meerdere die de feiten en omstandigheden verwerkt op een formulier dat naar de korpschef wordt gestuurd. Vervolgens wordt het formulier doorgestuurd naar de officier van justitie. Naar aanleiding van de melding kan de korpschef besluiten disciplinaire maatregelen te nemen, de officier van justitie kan besluiten een strafrechtelijk onderzoek te laten instellen door de Rijksrecherche of een BIO. Indien de officier van justitie hiertoe besluit, zendt hij het formulier retour naar de Korpschef.

---

³⁸ Naeyé, 2005, p. 64.

³⁹ Naeyé, 2005, p. 486.

Hoofdstuk 4 Overeenkomsten en verschillen

§ 4.1 Algemeen

In dit hoofdstuk inventariseer ik de verschillen en overeenkomsten tussen de procedure rond een huishoudelijk onderzoek bij Defensie en de meldingsprocedure bij de politie. In § 4.2 behandel ik de vraag van wie het initiatief uitgaat bij het verstrekken van de informatie en in § 4.3 bespreek ik de verschillen ten aanzien van de deskundigheid van de “rapporteur”. § 4.4 gaat over de vraag of de militair/politieambtenaar actief dan wel passief is bij het verstrekken van de informatie en § 4.5 beschrijft de afstand tussen de betrokken ambtenaar en de “rapporteur”. In § 4.6 bespreek ik de procedure bij het “op papier zetten” van de feiten en omstandigheden rond de incidenten. § 4.7 gaat over de vraag welk intern of extern vervolg er aan het verstrekken van de informatie verbonden kan zijn en in § 4.8 behandel ik de vraag in hoeverre de afgelegde verklaring of de melding als grondslag voor het strafrechtelijk onderzoek dient. § 4.9 gaat over de eenduidigheid van de werkwijze bij verschillende eenheden en in § 4.10 bespreek ik de status van de betrokken ambtenaar (verdachte of getuige) tijdens het strafrechtelijk onderzoek. De belangrijkste informatie wordt in § 4.11 nog eens samengevat.

§ 4.2 Initiatief

Een belangrijk verschil tussen het verstrekken van informatie door een militair tijdens een huishoudelijk onderzoek en het verstrekken van informatie door een politieambtenaar ligt op het terrein van het initiatief. Bij de militair is sprake van een onderzoeksopdracht die door de commandant aan een commissie wordt gegeven. Aanleiding voor deze onderzoeksopdracht is gelegen in informatie die de commandant bereikt heeft en op grond waarvan hij besluit een nader onderzoek in te laten stellen. De onderzoekscommissie kan vervolgens de betrokken militair bij zich roepen en hem een aantal vragen stellen, dan wel verzoeken te vertellen wat er is gebeurd. Het initiatief ligt dus niet bij de militair maar bij de onderzoekscommissie en daaraan voorafgaand ligt het initiatief bij de commandant. De politieambtenaar daarentegen is op grond van de Ambtsinstructie verplicht na het aanwenden van geweld hiervan “onverwijld” melding te doen bij zijn meerdere (artikel 17). Het initiatief ligt dus bij de politieambtenaar die op grond van de hem opgelegde verplichting een schietincident meldt bij zijn meerdere. Geconstateerd dient dan ook te worden dat er geen sprake is van vrijwilligheid. In theorie heeft de politieambtenaar de mogelijkheid de melding niet te doen of een onjuiste melding te doen, maar hiervoor kan hij disciplinair gestraft of zelfs strafrechtelijk vervolgd worden.⁴⁰

---

⁴⁰ HR 30 november 1999, NJ 2000, 216 (LJN AA3796) m.b.t. het doen van een onjuiste melding door een arts bij euthanasie. Het niet opnemen van relevante feiten in een proces-verbaal levert schending van art. 207 WvSr op. (zie ook HR 21 januari 2003, NJ 2004, 364)

Het onderscheid of de ambtenaar uit eigen initiatief de melding doet dan wel of hij over een bepaald incident wordt “gehoord”, kan van belang zijn voor de betrouwbaarheid van de gegevens die terecht komen bij de instantie die beslist over de rechtmatigheid van de geweldsaanwending. Omdat de politieambtenaar niet gebaat is bij een melding waaruit blijkt dat hij onbevoegd heeft gehandeld, is er ervoor gekozen de melding niet door de politieambtenaar zelf op te laten maken, maar door zijn meerdere. Hiermee wordt een evenwicht bereikt tussen de “ambtelijke informatieplicht” die de desbetreffende ambtenaar heeft en wordt hij tevens “op afstand geplaatst” van het meldingsformulier waarvoor de meerdere qua inhoud verantwoordelijk is.⁴¹ Dit biedt uiteraard geen garantie voor de betrouwbaarheid van de gegevens, maar vergroot de kans daarop wel. Daarnaast is overigens de vraag of de betrokken ambtenaar zo kort na het gebruiken van geweld in een bedreigende situatie wel in staat is de gebeurtenissen op een objectieve wijze op papier te zetten. In het algemeen geldt dat bij beide procedures de mogelijkheid bestaat om onjuiste gegevens te verstrekken. De betrouwbaarheid van de verstrekte gegevens is dus mede afhankelijk van de integriteit van de betrokken militair/politieambtenaar.

§ 4.3 Deskundigheid “rapporteur”

Bij de politie mag worden verwacht dat de meerdere van de politieambtenaar (zelf ook politieambtenaar) voldoende kennis heeft van de Ambtsinstructie en dus een juiste inschatting kan maken van het belang van de gegevens die de desbetreffende politieambtenaar hem verstrekt alsmede van de omstandigheden van een dergelijke bedreigende situatie. In het geval van het huishoudelijk onderzoek wordt echter doorgaans gebruik gemaakt van (twee) officieren vallend onder het bevel van de commandant die behoefte heeft aan het onderzoek. Zeker bij de kleinere eenheden heeft een commandant slechts een beperkte keuze en kan hij weinig eisen stellen aan de juridische kennis of ervaring op het gebied van het uitvoeren van huishoudelijke onderzoeken. Als gevolg hiervan kan het gebeuren dat er gebruik gemaakt wordt van officieren die nog niet vaak (of wellicht nog nooit) een dergelijk huishoudelijk onderzoek hebben verricht en wellicht betreft het officieren die een beperkte juridische kennis bezitten die niet verder gaat dan de zaken die tijdens de opleiding op het gebied van o.a. militair tuchtrecht worden bijgebracht. De vraag kan dan ook gesteld worden of het onderzoek in alle gevallen wordt gedaan door officieren die een juiste inschatting kunnen maken van alle zaken waarover zij worden geacht de commandant te informeren. Het feit dat de commandant beslist om al dan niet over te gaan tot bijvoorbeeld het doen van aangifte bij de Koninklijke Marechaussee gebaseerd op het advies van de onderzoekscommissie, legt een zware last op de schouders van de commissieleden. Het is al “onwenselijk” dat de commandant in voorkomend geval aangifte doet van een strafbaar feit waarna na onderzoek door de Koninklijke Marechaussee blijkt dat hiervan geen sprake is, een nog ernstiger bedreiging voor de rechtsorde is de situatie waarin de

---

⁴¹ Nota van toelichting bij wijziging Ambtsinstructie, Staatsblad 2001, 387

commandant op grond van het advies besluit geen aangifte te doen terwijl er wel een strafbaar feit is gepleegd. Om hieraan enigszins tegemoet te komen dient het advies van de onderzoekscommissie een beschrijving van de geconstateerde feiten en omstandigheden te bevatten zodat de commandant zich zelf ook een goed oordeel over het gebeurde kan vormen en er ook door hem (nogmaals) een beoordeling van de feiten en omstandigheden kan plaatsvinden. Overigens heeft de commissie Borghouts geconcludeerd dat ook de kennis van commandanten op gebied van “ strafprocesrecht niet altijd in voldoende mate aanwezig is”.⁴²

§ 4.4 Actieve/passieve medewerking

De militair heeft een passieve rol in het verstrekken van informatie over een schiet-incident. Hij kan volstaan met het beantwoorden van vragen die hem door de onderzoekscommissie worden gesteld. Hij kan er derhalve voor kiezen zaken waarnaar niet gevraagd wordt achterwege te laten. Overigens wordt de door de militair te ondertekenen verklaring veelal afgesloten met de tekst: “Meer terzake dienend heb ik niet te verklaren” of woorden van gelijke strekking. Het weglaten van relevante feiten en omstandigheden zou voor de militair een tuchtrechtelijk vergrijp kunnen opleveren. Zo kan er sprake zijn van schending van de artikelen 10 of 24 van de Wet militair tuchtrecht.⁴³ De politieambtenaar heeft een meer actieve rol en dient zelf over te gaan tot het doen van de melding. Omdat zijn meerdere de melding dient te verwerken in het voorgescreven formulier, zal hij controleren of de politieambtenaar alle gegevens die op het formulier moeten worden verwerkt, naar voren heeft gebracht en eventueel ontbrekende gegevens aan de politieambtenaar vragen. De inzet van de meerdere bij het invullen van het formulier dient dus als waarborg voor het compleet invullen ervan, uiteraard is het nog geen waarborg voor een geheel naar waarheid ingevuld formulier.

§ 4.5 Afstand tussen betrokken ambtenaar en “rapporteur”

Zowel de onderzoeksprocedure bij Defensie als de meldingsplicht bij de politie zijn interne procedures. Beide procedures handelen over de vraag of er wellicht sprake is van een strafbaar feit of anderszins laakbaar handelen en hierbij schuilt dan ook een zeker gevaar in het feit dat het onderzoek of de melding afgehandeld wordt door een (directe) collega van de betrokken ambtenaar. Het meewerken aan de procedures vraagt een grote mate van integriteit en onpartijdigheid van de onderzoeksleden dan wel de meerdere. Te verwachten is dat de integriteit het snelst wijkt voor collegialiteit als er sprake is van een korte functionele of persoonlijke “afstand” tussen de betrokken ambtenaar enerzijds en de leden van de onderzoekscommissie bij Defensie of de meerdere bij de politie anderzijds. Het antwoord op de vraag of er al dan niet een grote

---

⁴² Rapport Commissie Borghouts, P. 55.

⁴³ Artikel 10: In strijd met de militaire tucht gedraagt zich hij die zijn taak als militair onzorgvuldig verricht.

Artikel 24: In strijd met de militaire tucht gedraagt zich de militair die een mededeling, die hij uit hoofde van zijn ambt moet doen, niet of onjuist doet.

afstand bestaat tussen de militair die in het kader van een huishoudelijk onderzoek gehoord wordt en de leden van de commissie van huishoudelijk onderzoek, is afhankelijk van o.a. de grootte van de eenheid waartoe beiden behoren en de keuze die de commandant maakt bij het aanwijzen van de commissie. Bij een relatief kleine eenheid zoals een fregat van de Koninklijke Marine met aan boord circa 160 bemanningsleden (waarvan ca. 20 officieren) of een bataljon militairen van de Koninklijke Landmacht waar ca. 400 militairen werkzaam zijn, is de kans erg groot dat de gehoorde militair en de commissieleden elkaar (functioneel) kennen. Het is dan aan de commandant om te trachten te voorkomen dat er een functionele (of andere) relatie tussen de commissieleden en de gehoorde militair bestaat. Hoewel er desondanks toch vaak sprake is van een zekere bekendheid met elkaar kan worden geconcludeerd dat veelal sprake is van een grotere afstand dan bij de politie waar de melding altijd wordt opgemaakt door de directe meerdere van de betrokken politieambtenaar. Hoewel net als van een militair ook van een politieambtenaar verwacht mag worden dat hij over de nodige integriteit beschikt, verdient, uit oogpunt van betrouwbaarheid van de gegevens, de procedure bij militairen derhalve de voorkeur.⁴⁴ Indien het onderzoek naar een schietincident waarbij een politieambtenaar betrokken is, wordt gedaan door de Rijksrecherche (of BIO), speelt deze problematiek minder. Gebleken is namelijk dat de Rijksrecherche niet altijd de kans krijgt om tijdig een volledig onafhankelijk onderzoek in te stellen.⁴⁵ Voor de betrouwbaarheid van de gegevens acht de Rijksrecherche het dan ook van belang dat bij een schietincident betrokken politieambtenaren hun versie van de toedracht uiteenzetten zonder dat zij hierover vooraf onderling hebben gesproken.⁴⁶ Indien bij een schietincident waarbij een militair betrokken is, het onderzoek door de Koninklijke Marechaussee wordt verricht (zonder dat daaraan een huishoudelijk onderzoek voorafgaat), speelt uiteraard de problematiek van “ons kent ons” niet. Uit een vergelijking van de beoordeling van vuurwapengebruik door de politie over de periode 1996 tot en met 2002 door Timmer blijkt dat het Openbaar Ministerie minder vaak oordeelt dat het gebruik van het vuurwapen akkoord is (= conform de geweldsbepalingen) dan de korpsleiding (85% resp. 92%).⁴⁷ Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat de afstand tussen ambtenaar en beoordelende autoriteit een rol speelt bij de beoordeling van het vuurwapengebruik. Uit dit onderzoek is niet gebleken of dat het gevolg is van de grotere bekendheid van de korpsleiding met het politiewerk of van de grotere betrokkenheid bij dat werk. Aangezien ook de werkwijze van de

---

⁴⁴ Uit onderzoek van Naeyé e.a. blijkt dat een deel van de Nederlandse politieambtenaren bij niet-integere gedragingen van collega's soms een oog dichtknijpt (Naeyé 2004, 231 en 238). Ook keuren politieambtenaren de in sommige situaties het gebruik van te veel geweld goed (Naeyé e.a. 2004, 223). Hoewel het onderzoek van Naeyé e.a. slechts spreekt over slaan en schoppen is niet ondenkbaar dat ook bij een schietincident de directe collega van een politieambtenaar (i.c. de meerdere) het gedrag van de betrokken politieambtenaar “begrijpt” hetgeen gevolgen voor de objectiviteit van de melding zou kunnen hebben.

⁴⁵ Timmer, 2005, p. 190 en p.189, casus 7.1

⁴⁶ Timmer, 2005, p. 193.

⁴⁷ Timmer, 2005, p. 215.

verschillende parketten niet eenduidig is, adviseert Timmer de beoordeling van incidenten waarbij politiegeweld heeft geleid tot letsel of de dood bij een landelijke functionaris onder te brengen.⁴⁸ Voor de advisering van de officier van justitie is een OM-adviescommissie Politie Vuurwapenincidenten ingesteld.⁴⁹

§ 4.6 Verwoording op papier

Noch bij de militair noch bij de politieambtenaar worden de feiten en omstandigheden door hem zelf op papier gezet. Bij de militair wordt dit gedaan door (een van de leden van) de onderzoekscommissie naar aanleiding van de door de militair op vragen gegeven antwoorden. Na het lezen van de verklaring dient de militair deze te ondertekenen. Hiermee verklaart de militair dat hetgeen aan het papier is toevertrouwd, overeenkomt met zijn verklaring. Het geheel aan verklaringen van bij het schietincident betrokken militairen alsmede de overige zaken die de onderzoekscommissie heeft onderzocht vormt samen het rapport dat aan de commandant wordt aangeboden waarbij de onderzoekscommissie een advies kan voegen over een of meer te nemen maatregelen. Ook bij de politieambtenaar is het zo dat hij de feiten en omstandigheden mondeling kenbaar maakt (bij zijn meerdere), waarna deze de feiten en omstandigheden verwerkt op het formulier.⁵⁰ Hierop komt echter geen handtekening van de betrokken politieambtenaar te staan, wel een van de meerdere. De vraag kan dan ook gesteld worden of er voor de ontvanger van het formulier zekerheid bestaat of hetgeen op het formulier is opgeschreven wel geheel overeenkomt met hetgeen de politieambtenaar heeft verklaard.

§ 4.7 Intern/extern gevolg

Zowel voor de onderzoeksprocedure bij defensie als de meldingsprocedure bij de politie geldt dat zij in beginsel bedoeld zijn voor intern gebruik, namelijk de afweging of er gevolgen (tuchtrechtelijk/rechtspositioneel) dienen te worden verbonden aan het incident dan wel of er redenen zijn voor een strafrechtelijk onderzoek. Bij de militair is de door hem afgelegde verklaring onderdeel van de rapportage van de onderzoekscommissie aan de commandant. Het is vervolgens aan de commandant om af te wegen of de feiten en omstandigheden dienen te leiden tot een intern gevolg (tuchtrechtelijk, of rechtspositioneel) dan wel een extern gevolg (aangifte bij Koninklijke Marechaussee). Zodra er sprake is van een vermoeden van een strafbaar feit is de commandant verplicht aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee (Artikel 78, Wet militair tuchtrecht). Bij de politieambtenaar heeft de korpschef een vergelijkbare keuze waarbij er in de Ambtsinstructie duidelijk is omschreven in welke gevallen het formulier met de gegevens van de melding dient te worden doorgezonden naar de officier van justitie (artikel 17, derde lid).

---

⁴⁸ Timmer, 2005, p. 494.

⁴⁹ Naeyé, 2005, p.438.

⁵⁰ Zie bijlage 4.

§ 4.8 Verklaring/melding als grondslag

Zowel de verklaring afgelegd door de militair als de melding door de politieambtenaar kunnen een interne maatregel tot gevolg hebben zoals een tuchtrechtelijk onderzoek of een rechtspositionele maatregel bij een militair dan wel een disciplinaire straf bij een politieambtenaar. Hierbij geldt dat de gegevens uit de verklaring en de melding (mede) als grondslag voor de interne maatregelen kunnen worden gebruikt. Indien de commandant van mening is dat er wellicht sprake is van een tuchtrechtelijk vergrijp, vindt er door hem een nader onderzoek plaats (een zogenaamd tuchtproces). Indien de informatie leidt tot een strafrechtelijk vervolg, geldt eveneens dat de door de militair afgelegde verklaring en de gedane melding (mede) ten grondslag liggen aan het strafrechtelijk (voor-) onderzoek. Hierbij dient te worden aangetekend dat de commandant niet verplicht is de verklaring van de militair die door de onderzoekscommissie is afgenomen aan de Koninklijke Marechaussee ter beschikking te stellen en in hoofdstuk 5 zal blijken of dit wel of niet de voorkeur heeft. Ten aanzien van het meldingsformulier geldt dat de officier van justitie dit zal terugzenden aan de korpschef indien hij besluit over te gaan tot een strafrechtelijke vervolging. Weliswaar zijn de gegevens van het formulier op dat moment bekend bij de officier van justitie, doch hij mag het formulier in beginsel niet gebruiken als bewijsstuk.⁵¹ Het formulier (hoewel niet door de betrokkene politieambtenaar zelf ingevuld), bevat immers gegevens afkomstig van de politieambtenaar. De vraag of het gebruiken van die gegevens in strijd is met het nemo tenetur beginsel zal worden beantwoord in hoofdstuk 5. Indien blijkt dat de gegevens en verklaringen zoals verzameld door de commissie van huishoudelijk onderzoek dan wel de informatie zoals vermeld op het meldingsformulier toch benodigd zijn voor het strafrechtelijk (voor)onderzoek, kan de officier van justitie de rechter-commissaris vragen het overleggen van deze documenten te verzoeken (artikel 105, Wetboek van Strafvordering). Tevens bestaat de mogelijkheid de meerdere op te roepen als getuige.

⁵²

§ 4.9 Eenduidige werkwijze

Zoals gesteld in hoofdstuk 2 is de vastgestelde procedure bij huishoudelijk onderzoeken beperkt gebleven tot een aantal opmerkingen over met name de rol van de Koninklijke Marechaussee bij een huishoudelijk onderzoek en de samenloop met een strafrechtelijk onderzoek.⁵³ Dit betekent dat er thans geen eenduidige procedure is die beschrijft hoe een huishoudelijk onderzoek dient te worden gevoerd, waarmee de commandant rekening moet houden bij het aanwijzen van de commissieleden, wat de bevoegdheden van de commissieleden zijn enz. Dit heeft mogelijk tot gevolg dat de bij de diverse defensieonderdelen uitgevoerde huishoudelijke onderzoeken niet op dezelfde (of wellicht zelfs op een onjuiste) wijze worden uitgevoerd. Voor de meldingsprocedure

⁵¹ Nota van Toelichting bij de Ambtsinstructie (Staatsblad 1994, 275).

⁵² Nota van Toelichting bij de Ambtsinstructie (Staatsblad 1994, 275).

⁵³ Aanwijzing Secretaris-Generaal van het Ministerie van Defensie, nr. A/868 d,d, 14 november 2000, opgenomen als bijlage 3.

geldt dat deze weliswaar thans is geregeld in de Ambtsinstructie en de Regeling melding geweldsaanwending, maar gebleken is dat dit geen garantie is voor een eenduidige toepassing binnen alle politiekorpsen of –regio's. Zo blijkt uit onderzoek dat de verschillende politieregio's geen consistent beeld laten zien van de wijze waarop wordt omgegaan met de meldingsprocedure en ook is er sprake van “uiteenlopende meldingsprocedures”.⁵⁴ Voor een deel is het niet-consistente beeld te verklaren door het gebruik in de Ambtsinstructie van weinig concrete termen als “dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis”. (artikel 3, onder b) of “letsel van meer dan geringe betekenis” (artikel 17, derde lid, onder b). De vraag of een bepaald gebruik van geweld dan wel een bepaald letsel wel of niet onder deze definities valt, kan per regio immers anders beantwoord worden.⁵⁵ Dit betekent dat een goed beschreven meldingsprocedure (inclusief te hanteren formulier), geen garantie is voor een eenduidige uitvoering van deze procedure. Uit onderzoeken van Naeyé en Timmer is daarnaast gebleken dat niet alle incidenten waarbij geweld werd gebruikt bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksaangelegenheden werden gemeld door middel van de meldingsprocedure. Timmer noemt dit de “onderrapportage”.⁵⁶ Daarbij stelt hij eveneens dat dit met name geldt voor die gevallen waarbij “doden of gewonden vallen door politie-kogels”.⁵⁷ Niet uit te sluiten is dat dit (mede) het gevolg is van de korte afstand tussen politieambtenaar en meerdere als beschreven in § 4.5. Overigens blijkt in slechts een relatief laag aantal van de geweldsincidenten rapportage aan de officier van justitie plaats te vinden.⁵⁸

§ 4.10 Status van betrokken ambtenaar: verdachte of getuige

Hoewel dit onderzoek zich richt op de procedure zoals deze zich afspeelt vóórdat de militair of de politieambtenaar wordt aangemerkt als verdachte is het toch interessant dat zowel ten aanzien van de militair als ten aanzien van de politieambtenaar in de recente geschiedenis is bepaald op welke wijze de ambtenaar in eerste instantie wordt beschouwd door de Koninklijke Marechaussee respectievelijk de Rijksrecherche dan wel het Openbaar Ministerie. Voor beiden geldt het beginsel dat zij worden gehoord als getuige tenzij er redenen zijn om de betrokken ambtenaar meteen als verdachte te horen. De aanleiding tot het opstellen van deze regeling ten aanzien van de status van militaire ambtenaren is gelegen in het proces tegen Eric O. die in Irak een tweetal waarschuwingsschoten loste. Eén van deze schoten was gericht op de grond waardoor mogelijk een Irakese burger overleed. De manier waarop de Koninklijke Marechaussee en het Openbaar Ministerie het onderzoek naar de gedragingen van deze

---

⁵⁴ Timmer, 2005, p. 108.

⁵⁵ Naeyé, 2005, p. 456 en p. 504.

⁵⁶ Naeyé, 2005, p. 30 en Timmer, 2005, p. 108, 119 en 425.

⁵⁷ Over de periode 1978 tot en met 2002 kwam minder dan 1/3 van de schietgevallen met (dodelijk) letsel via de meldingsprocedure terecht bij BZK. Timmer, 2005, p. 119 en p. 488. In 2000 was dat percentage 44%. Naeyé 2005, p. 517.

⁵⁸ In het jaar 2000 werd slechts 44% van de geweldsincidenten die hadden moeten worden gemeld aan de OvJ daadwerkelijk aan hem gerapporteerd. Naeyé 2005, p. 515.

onderofficier van het Korps Mariniers vorm gaven, leidde tot veel protesten. Op grond van de inhoud van het rapport van de Commissie Borghouts dat mede naar aanleiding van de zaak Eric O.⁵⁹ tot stand kwam, besloot het Openbaar Ministerie een “schietende” militair in het vervolg primair niet als verdachte aan te merken.⁶⁰ Net als bij de politieambtenaar is het feit dat de militair zijn wapen gebruikt in de meeste gevallen geen zaak die tot een strafrechtelijke veroordeling leidt of dient te leiden. Beide ambtenaren zijn immers, onder bepaalde voorwaarden, bevoegd om hun wapen te gebruiken.⁶¹ Voor de politieambtenaar is in een Aanwijzing geregeld dat hij in beginsel niet als verdachte wordt aangemerkt tenzij er gerede twijfel is of de geweldsaanwending rechtmatig was.⁶² In deze aanwijzing is ook bepaald dat de officier van justitie beslist over de status (getuige/verdachte) van de betrokken politieambtenaar. Uit onderzoek van Naeyé blijkt dat de afweging of de politieambtenaar gehoord wordt als getuige of verdachte goed kan worden gemaakt. In het jaar 2000 volgde geen uitspraak van een rechter in de gevallen dat de politieambtenaar als getuige werd gehoord terwijl wel een oordeel van een rechter volgde in de gevallen waarin de politieambtenaar als verdachte werd gehoord.⁶³

§ 4.11 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de verschillende aspecten van de onderzoeken door de commissie van huishoudelijk onderzoek en de meldingsprocedures met elkaar vergeleken en zijn de verschillen en overeenkomsten verwoord. De verschillen bevinden zich met name in de twee procedures en wel bij de aspecten initiatief, de actieve dan wel passieve houding van de ambtenaar, de wijze waarop de feiten op papier komen, de deskundigheid van de “rapporteur” en de afstand tussen ambtenaar en “rapporteur”. De overeenkomsten hebben met name betrekking op het doel van de procedure (intern/extern gevolg), de vraag of een onderzoeksrapport/meldingsformulier gebruikt kan worden in een strafrechtelijk onderzoek, de eenduidigheid van de onderzoeken (of eigenlijk het gebrek eraan) en de status van de betrokken ambtenaar (verdachte/getuige).

---

⁵⁹ Hof Arnhem 4 mei 2005, LJN: AT4988, overweging c.

⁶⁰ OM-beleidsregel van 20 november 2006 van het College van procureurs-generaal aan de hoofdofficier van justitie te Arnhem, inhoudende de Handelwijze bij geweldsaanwending militairen.

⁶¹ De Commissie Borghouts stelt in haar rapport: “Indien een militair geweld gebruikt in de uitoefening van zijn functie, hoeft dit echter niet altijd tot vervolging te leiden. Het geweldgebruik zal in de meeste gevallen gerechtvaardigd zijn.”. p. 60.

⁶² Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwending (politie)ambtenaar van 3 juli 2006, datum inwerkingtreding 1 augustus 2006, Stcrt 2006, 143.

⁶³ Naeyé, 2005, 438.

Hoofdstuk 5 Het nemo tenetur beginsel

§ 5.1 Algemeen

In dit hoofdstuk beschrijf ik het nemo tenetur beginsel (ook wel verbod van zelfincriminatie).⁶⁴ In § 5.2 zal ik uitleggen op welke wijze het nemo tenetur beginsel in de Nederlandse en Europese wetgeving is gecodificeerd. In § 5.3 wordt beknopt weergegeven welke rechten het nemo tenetur beginsel voor een Nederlands rechtssubject tegenwoordig oplevert. In § 5.4 zal ik de relevante aspecten van het huishoudelijk onderzoek en de meldingsplicht uit hoofdstuk 4 toetsen aan de “rechten” zoals deze in § 5.3 zijn besproken. Uiteraard beperk ik me hierbij tot die aspecten die een mogelijke schending van het nemo tenetur beginsel zouden kunnen opleveren. In § 5.5 volgt de samenvatting.

§ 5.2 Codificatie

In de Nederlandse (straf-)wetgeving en de Nederlandse grondwet is het nemo tenetur beginsel niet eenduidig in één artikel gecodificeerd in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten van Amerika waar het opgenomen is in de Constitution.^{65 66} Wel zijn er artikelen in de Wetboeken van Strafrecht en -vordering opgenomen die betrekking hebben op elementen van het beginsel van nemo tenetur. Voorbeelden hiervan zijn de bepaling die stelt dat een verhorende rechter of ambtenaar zich dient te onthouden van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen waarvan niet gezegd kan worden dat zij in vrijheid is afgelegd (artikel 29 SV) of het verschoningsrecht van de getuige (artikel 219 SV).⁶⁷ Soms is het nemo tenetur beginsel onderdeel van een ander (grond-)recht. Zo is de vraag of het toegestaan is een bloedproef af te nemen allereerst een vraag of het toegestaan is de lichamelijke onaantastbaarheid van een persoon/verdachte te schenden. De inbreuk daarop is alleen toegelaten op grond van een wettelijk voorschrift. Pas nadat de vraag is beantwoord of het toegestaan is een dergelijke wettelijke bepaling te creëren, kan de vraag beantwoord worden of het uitoefenen van deze bevoegdheid wel of niet in strijd is met het nemo tenetur beginsel.

---

⁶⁴ Nemo tenetur prodere se ipsum (niemand is gehouden zichzelf te belasten), maar ook wel Nemo tenetur edere contra se (niemand is gehouden tegen zichzelf te getuigen) en nemo tenetur se accusare (niemand is gehouden zichzelf te beschuldigen) genoemd.

⁶⁵ The 5th amendment bij de Bill of rights.

“No person shall (.....) be compelled in any criminal case to be a witness against himself, ...”

⁶⁶ En ook in art. 31 van de US Uniform Code of Military Justice.

⁶⁷ Maar ook bijv. art. 56 (onderzoek aan en in het lichaam), art. 96a, tweede lid en derde lid onder c (bevel tot uitleveren voorwerp voor inbeslagname), art. 126nc, 126nd, 126nf, 126nh, 126 uh (vorderen verstrekken gegevens, niet t.a.v. verdachte), art. 160, tweede lid en 162, derde lid (geen plicht tot aangifte voor verdachte), art 173 (cf. art. 29 bij rechter-commissaris), art. 271 (verklaring tijdens onderzoek op de terechtzitting in vrijheid afleggen), art. 273 (cautie tijdens terechtzitting) Wetboek van Strafvordering en art. 137 Wetboek van Strafrecht (strafbaarheid niet melden samenspanning of voornemen tot plegen misdrijf).

In 1928 heeft de Hoge Raad, kort na de invoering van een nieuw Wetboek van Strafvordering, overwogen “dat de verdachte dan op straffe zou worden verplicht tot zijn eigen veroordeling mee te werken, hetgeen met de geest van het nieuwe Wetboek van Strafvordering kwalijk zou stroken”.⁶⁸ Hiermee overweegt de Hoge Raad dat er weliswaar geen wettelijke bepalingen zijn die het nemo tenetur beginsel regelen, maar dat de geest van het Wetboek van Strafvordering zich wel tegen gedwongen zelfincriminatie verzet. Dezelfde Hoge Raad heeft in 1977 en vervolgens nog een aantal malen overwogen dat “In het Nederlandse recht is niet verankerd een onvoorwaardelijk recht of beginsel dat een verdachte op generlei wijze kan worden verplicht tot het verlenen van medewerking aan het verkrijgen van voor hem mogelijk bezwarend bewijsmateriaal”.⁶⁹ Na het arrest Saunders⁷⁰ heeft de hoge Raad dit niet meer overwogen.⁷¹ Dit maakt het nemo tenetur beginsel een bijzonder verschijnsel in het Nederlandse straf- en strafprocesrecht en een van de gevolgen van het feit dat dit beginsel niet is gecodificeerd, is dat aan de reikwijdte van het beginsel geen duidelijke grenzen zijn gesteld. De werkelijke bescherming die het beginsel biedt, moet dan ook in de relevante jurisprudentie van met name het Europese Hof worden gezocht. De vragen die hierbij in diverse uitspraken beantwoord werden, waren onder andere: Gaat het om een verbod om personen te dwingen een getuigenis af te leggen en geldt dat ook voor het dwingen een document te overleggen? Is het slechts verboden om een persoon te dwingen “iets te doen” of mag die persoon ook niet gedwongen worden “iets te dulden” (zoals het ondergaan van bloed- of speekselafname ten behoeve van onderzoek van bloed of DNA)?

Er zijn verschillende vormen van het nemo tenetur beginsel te onderscheiden. Daarnaast wordt door verschillende schrijvers op verschillende manieren naar het beginsel gekeken. Reijntjes noemt de drie verschijningsvormen, namelijk:

- de “klassieke” vorm, ofwel niemand hoeft zichzelf *spontaan* te belasten;
- de “traditionele” of “conventionele” vorm, ofwel niemand hoeft tegen zichzelf te getuigen en;
- de “moderne” vorm, ofwel de *verdachte* hoeft niet aan een eigen veroordeling bij te dragen, en, ruimer *niemand* hoeft aan eigen veroordeling bij te dragen.⁷²

Koops noemt vier gronden die ten grondslag liggen aan het nemo tenetur beginsel, namelijk:

- het pressieverbod, voortvloeiend uit het verbod op marteling;

---

⁶⁸ HR 16 januari 1928, NJ 1928, P.233 (Mollenvangersarrest).

⁶⁹ Voor het eerst in HR 15 februari 1977, NJ 1977, 557.

⁷⁰ EHRM 17 december 1996, NJ 1997, 699 m.nt. Knigge.

⁷¹ B.J. Koops en L. Stevens, “J.B. versus Saunders. De groeiende duisternis rond nemo tenetur” *Delikt en delinkwent*, 2003 - 33(3), p. 281-294.

⁷² J.M. Reijntjes(red), *Nemo tenetur*, Arnhem: Gouda Quint 1996.

- de menselijke waardigheid, het wordt inhumaan geacht iemand te dwingen aan zijn eigen veroordeling mee te werken;
- procesautonomie, de verdachte mag zelf zijn houding bepalen tijdens een strafrechtelijk onderzoek en tijdens de terechtzitting en;
- betrouwbaarheid, gebruikte dwang (of verplichte medewerking van de verdachte) kan de betrouwbaarheid van het bewijs beïnvloeden.⁷³

Koops en Stevens stellen dat er globaal drie rechtsgronden te onderkennen zijn in het beginsel van nemo tenetur, namelijk: het pressieverbod, de procesautonomie van de verdachte en de betrouwbaarheid van het bewijs.⁷⁴ Met het pressieverbod wordt bedoeld dat de vervolgende instantie (politie, justitie) geen ongeoorloofde middelen mag gebruiken om een verdachte te dwingen een belastende verklaring af te leggen. Met de procesautonomie wordt bedoeld dat het aan de verdachte is om te bepalen welke proceshouding hij inneemt tijdens het strafrechtelijk onderzoek. De betrouwbaarheid van het bewijs zou in het gedrang kunnen komen als de verklaring van de verdachte niet in vrije wil is afgelegd.

Koops definieert het nemo tenetur beginsel als volgt:

*Niemand mag worden gedwongen (actief of passief) bewijs te leveren dat tegen hem wordt of zal worden gebruikt.*⁷⁵

Het nemo tenetur beginsel werkt op diverse niveaus en beperkt diverse actoren in (maar ook buiten) het strafprocesrecht. Zo dwingt het de wetgever bij het opstellen van wet- en regelgeving op het gebied van o.a. strafprocesrecht rekening te houden met de bescherming van verdachten en zij die nog geen verdachte zijn. Het beperkt politie en justitie tijdens het strafrechtelijk onderzoek ten aanzien van de wijze van bewijsvergaring en het beperkt de rechter bij het al dan niet gebruiken van bewijs zoals dat tijdens een strafrechtelijk onderzoek naar voren wordt gebracht. Koops noemt het nemo tenetur beginsel een bewijsregel (waarmee het dus met name van belang is tijdens een strafzaak), maar een bewijsregel die “reflexwerking” heeft naar het onderzoek dat aan die strafzaak voorafgaat. Een voorbeeld van die reflexwerking is dat het de wetgever door een dergelijke bewijsregel onmogelijk wordt gemaakt een bevoegdheid in te voeren die ten doel heeft bewijsmateriaal onder dwang te verkrijgen.⁷⁶

---

⁷³ Koops, 2000, p. 49.

⁷⁴ Koops en Stevens, 2003, p. 5.

⁷⁵ Koops, 2000, p. 48.

⁷⁶ Koops, 2000, p 48 en 49.

In de volgende paragraaf zal ik de diverse elementen van het beginsel van nemo tenetur zoals deze zijn vastgesteld in jurisprudentie en literatuur, inventariseren.

§ 5.3 Nemo tenetur in Europese rechtspraak

Zoals gesteld in § 5.2 dient de reikwijdte van de bescherming die het nemo tenetur beginsel biedt voor een groot deel te worden gezocht in uitspraken van met name het Europese Hof. Hierna volgt een bespreking van een aantal van de belangrijkste uitspraken over dit onderwerp.

Funke vs. Frankrijk

In het arrest van het Europese Hof in de zaak Funke is voor het eerst het nemo tenetur beginsel (meer concreet het zwijgrecht en het verbod op zelfincriminatie) erkend.⁷⁷ Funke werd door de Franse justitie veroordeeld tot het betalen van een boete voor het feit dat hij een belofte om bepaalde documenten (bankafschriften) te zullen overleggen, niet nakwam. Het Hof was van mening dat een persoon niet gedwongen mag worden (op straffe van bijv. een dwangsom) om bewijsstukken die gebruikt zullen worden bij zijn eigen veroordeling, te overleggen, met name indien niet zeker is dat de gevraagde documenten inderdaad bestaan. Tevens is door het Hof gesteld dat het beginsel van nemo tenetur onderdeel vormt van artikel 6 EVRM.^{78 79}

Murray vs. het Verenigd Koninkrijk

Het arrest in de zaak Murray gaat over de vraag of het zwijgen van een verdachte tijdens een politieverhoor en daarna tijdens het onderzoek ter terechtzitting tegen een verdachte mag worden gebruikt.⁸⁰ Het Hof stelt in dit arrest dat het recht om te zwijgen en het verbod op zelfincriminatie niet absoluut zijn en dat er situaties kunnen zijn die “vragen” om een uitleg door een verdachte. Een voorbeeld hiervan is de situatie waarin sprake is van veel belastend bewijs tegen een verdachte. Als die verdachte blijft zwijgen, dan zou zijn weigering om te spreken en het feit dat hij daarmee het belastende bewijs niet tegenspreekt, in zijn nadeel kunnen werken. Het Hof stelt dat het waarschuwen voor de gevolgen die het zwijgen kunnen hebben, niet als ongeoorloofde druk worden gezien. Tevens stelt het Hof dat het trekken van conclusies uit het zwijgen door de verdachte in de zaak tegen deze verdachte kan leiden tot schending van het nemo tenetur beginsel tenzij aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Zo dient de verdachte te zijn gewaarschuwd voor de gevolgen van zijn zwijgen en dient er voldoende bewijs te zijn tegen de verdachte.⁸¹ Bij het meewegen van het zwijgen dient

---

⁷⁷ EHRM 25 februari 1993, NJ 1993, 485 m.nt. Knigge.

⁷⁸ Stevens, 2005, p. 9 ev..

⁷⁹ “...cannot justify such an infringement of the right of anyone “charged with a criminal offence”, within the autonomous meaning of this expression in Article 6, to remain silent and not to contribute to incriminating himself.”, r.o. 44.

⁸⁰ EHRM 8 februari 1996, NJ 1996, 725 (Murray tegen VK) m.nt. Knigge.

⁸¹ “a prima facie case” Stevens, 2005, p. 13.

de rechter het gebruik te motiveren. Als aan deze eisen is voldaan is geen sprake van schending van artikel 6 EVRM.^{82 83}

Saunders vs. het Verenigd Koninkrijk

In de zaak Saunders was sprake van het verplicht verschijnen voor inspecteurs om te worden gehoord over handelingen op het gebied van o.a. koersmanipulatie. Vervolgens werden de voor deze inspecteurs afgelegde verklaringen overhandigd aan de politie en daarna aan het openbaar ministerie dat de verklaringen gebruikte in de daaropvolgende strafzaak tegen Saunders.⁸⁴ Saunders ontkende tijdens de terechtzitting schuldig te zijn. Nadat de verklaringen tijdens de rechtszaak uitgebreid waren voorgelezen teneinde het bewijs dat door Saunders was gepresenteerd te ontcrachten, werd Saunders schuldig verklaard en veroordeeld. Saunders vocht het gebruik van de verklaringen aan bij het Europees Hof. Het Hof stelde in zijn uitspraak dat het zwijgrecht en het verbod op zelfincriminatie “internationaal erkende normen zijn die de kern van het recht op een eerlijk proces raken” en dat deze beginselen met name dienen om de verdachte te beschermen tegen ongeoorloofde dwang (r.o 68). Ook stelde het Hof dat het op verbod op zelfincriminatie met name ziet op het zwijgrecht en dat het onder dwang verkrijgen en vervolgens gebruiken tijdens het strafrechtelijk onderzoek van materiaal dat onafhankelijk bestaat van de wil van de verdachte, zoals documenten, adem, bloed en urine monsters en lichaamsweefsel (t.b.v. DNA-onderzoek), niet valt onder dat verbod (r.o. 69).⁸⁵ Na deze algemene overwegingen stelde het Hof dat Saunders inderdaad verplicht was om mee te werken aan het verzamelen van bewijs door de inspecteurs (r.o. 70) en dat dit bewijs vervolgens werd gebruikt in de strafzaak om de verdachte te belasten. De stelling van de vertegenwoordigers van het VK dat de verklaringen van Saunders afgelegd voor de inspecteurs veelal “ontkennend” van karakter waren, werd door het Hof niet gevolgd. Het Hof was van mening dat ook verklaringen waarin door een verdachte wordt ontkend, op een belastende wijze konden worden gebruikt (r.o. 72). Hiermee werd het, zo stelde het Hof in r.o. 73 (en Knigge in zijn annotatie), de verdachte onmogelijk gemaakt zelf zijn proceshouding te bepalen. Helaas beantwoordde het Hof in Saunders niet de vraag of het relevant is om welke redenen de onderzoeken voorafgaand aan het strafrechtelijk onderzoek werden gehouden. Niet uitgesloten kan worden dat een onderzoek dat zich richt op het verzamelen van bewijs voor een toekomstige strafzaak leidt tot een ander oordeel dan wanneer het onderzoek slechts diende voor algemene controledoeleinden. Met name in het eerste geval zou een onderzoek waaraan verplicht moet worden meegewerkt eerder een schending van het recht op zelfincriminatie opleveren. Het Europese Hof

⁸² Stevens, 2005, p. 11 e.v..

⁸³ Vergelijk EHRM 2 mei 2000 apl. No. 35718/97 (Condrón tegen VK) waarin aan deze eisen niet werd voldaan. Zie volgende URL op website EHRM:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=696675&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>.

⁸⁴ EHRM 17 december 1996, NJ 1997, 699 (Saunders tegen VK) m.nt. Knigge.

⁸⁵ Stevens, 2005, p. 14 e.v..

heeft hierover steeds gesteld dat het nemo tenetur beginsel slechts werking heeft voor iemand “charged with a criminal offence”. Dit zou betekenen dat het nemo tenetur beginsel pas geldt vanaf de fase van de strafrechtelijke aanklacht en dat dit beginsel dus niet van toepassing is op aan die “criminal charge” voorafgaande controleonderzoeken, opsporingsonderzoeken en verdenkingen.⁸⁶ Tijdens deze “vooronderzoeken” mag de medewerking dus worden afgedwongen met dien verstande dat op deze manier verkregen bewijs op grond van de uitspraak in Saunders dus niet gebruikt mag worden in de strafzaak. Het Hof heeft in Saunders immers aangegeven dat het feit dat de verklaringen zijn afgelegd vóórdat er sprake was van een strafrechtelijke vervolging niet betekent dat er geen sprake zou kunnen zijn van schending van het verbod op zelfincriminatie.⁸⁷ Relevant is immers het gebruik van de verklaringen in de strafzaak. Het gebruik van de verklaringen is daarmee wellicht zelfs belangrijker dan het doel waarvoor de verklaringen werden verzameld.

Serves vs. Frankrijk

De zaak Serves gaat over een Franse militair die een aantal boetes wordt opgelegd omdat hij weigert de eed en een verklaring af te leggen op het moment dat hij opgeroepen wordt als getuige in een strafzaak naar aanleiding van strafbare feiten waarvoor hijzelf, wegens een vormfout eerder is vrijgesproken. Een aantal jaren later wordt hij alsnog vervolgd en veroordeeld. Het Hof stelt dat Serves op het moment dat hij als getuige werd opgeroepen, zichzelf toch als “charged” mocht beschouwen. Het Hof was echter van mening dat er geen sprake was van schending van artikel 6 omdat Serves weliswaar een boete kreeg voor het niet afleggen van de eed en het weigeren een verklaring af te leggen maar dat in het afleggen van de eed en het afleggen van een verklaring op zich nog geen gevaar van zelfbelasting schuilde. Pas als Serves een boete had gekregen omdat hij had geweigerd antwoord te geven op gestelde vragen die hem als getuige werden gesteld, zou er sprake kunnen zijn van schending van artikel 6, aldus het Hof. Hoewel dit vrijwel zeker gebeurd zou zijn als Serves wel de eed had afgelegd en vervolgens op bepaalde vragen geen antwoord had gegeven (terwijl hij dit als getuige wel verplicht was), wilde het Hof niet zo ver gaan om die nog theoretische situatie nu al mee te nemen in de uitspraak.⁸⁸

J.B. vs. Zwitserland

In J.B. vs. Zwitserland diende het Europese Hof zich te buigen over de vraag of het een schending van het nemo tenetur beginsel oplevert als de belastingdienst een boete oplegt aan een persoon (J.B.) die verdacht wordt van belastingontduiking.⁸⁹ In deze zaak gaf J.B. toe bepaalde investeringen te hebben gedaan en zijn inkomsten niet zorgvuldig te hebben opgegeven aan de belastingdienst, maar hij weigerde vervol-

---

⁸⁶ Koops, 2000, p. 37.

⁸⁷ EHRM 17 december 1996, NJ 1997, 699 (Saunders tegen VK) r.o. 74.

⁸⁸ Stevens, 205, p. 30.

⁸⁹ EHRM 3 mei 2001, appl no. 31827/96 (J.B. vs. Zwitserland).

gens antwoord te geven op verzoeken van de belastingdienst om meer informatie. Hierop legde de belastingdienst hem driemaal een administratieve boete op. J.B. klaagde dat hij door de administratieve boetes werd gedwongen documenten te overleggen die hem konden belasten. Anders dan in Saunders overwoog het Hof in JB dat in dit geval sprake was van het gedwongen meewerken en derhalve schending van artikel 6 EVRM. Hoewel J.B. gedwongen werd documenten te overleggen (die in de zaak Saunders werden beschouwd als materiaal dat onafhankelijk van de wil van de verdachte bestaan als gevolg waarvan geen schending van art. 6 werd geconcludeerd), stelde het Hof dat in deze zaak geen sprake was van wilsonafhankelijk materiaal. Feteris stelt in zijn annotatie bij deze uitspraak dat dit waarschijnlijk te maken heeft met het feit dat onvoldoende duidelijk was voor de belastingdienst of er wel documenten bestonden en zo ja wat daar dan in stond. JB werd hierdoor niet alleen gedwongen de documenten te overleggen maar ook werd hij gedwongen “toe te geven” dat de documenten bestonden.^{90 91}

Weh vs. Oostenrijk

In Weh vs. Oostenrijk stond de vraag centraal of het een schending van artikel 6 EVRM oplevert als een persoon een bestuurlijke boete wordt opgelegd als hij weigert bekend te maken wie de bestuurder was van zijn auto op het moment dat er met die auto een snelheidsovertreding werd begaan.⁹² Nadat Weh onvoldoende “accurate” informatie over deze bestuurder had verstrekt, werd hem een bestuurlijke boete opgelegd. Het Hof concludeert in zijn uitspraak dat er geen sprake was van omstandigheden als in Funke of in Saunders en dat er in deze zaak slechts werd gevraagd om feitelijke informatie te verstrekken en dat er nog geen sprake was van een “criminal charge”.⁹³ Het ging in dit geval immers om de gegevens van een andere bestuurder en niet om Weh zelf. Deze denkwijze van het Hof is begrijpelijk als we uitgaan van de het feit dat Weh de waarheid sprak toen hij stelde dat hij niet de bestuurder was. Op dat moment bestond er voor hem immers geen risico op strafrechtelijke vervolging. De uitspraak komt echter in een ander licht te staan als we aannemen dat Weh wel de bestuurder was ten tijde van de snelheidsovertreding, maar dat hij verklaarde dat iemand anders had gereden om zichzelf niet te belasten. Dan is het opleggen van de administratieve boete om Weh te dwingen de gegevens van de bestuurder prijs te geven ineens een mogelijke schending van artikel 6 EVRM. Immers, als Weh vanaf het begin geweigerd had iets te verklaren over de snelheidsovertreding, zou de Zwitserse justitie zeker aangenomen hebben dat Weh zelf de bestuurder was en zou hij strafrechtelijk vervolgd zijn. Ik ben het dan ook eens met de “dissenting opinions” bij deze uitspraak dat op een

---

⁹⁰ Annotatie van Feteris bij EHRM 3 mei 2001, BNB 2002, 26.

⁹¹ Zie ook Funke, r.o. 44.

⁹² EHRM 8 april 2004, appl. No. 28544/97 (Weh tegen Oostenrijk).

⁹³ Stevens, 2005, p. 22 e.v..

wat krampachtige manier getracht is de zgn. kentekenaansprakelijkheid in stand te houden.⁹⁴

Jalloh vs. Duitsland

In de zaak Jalloh vs. Duitsland ging het om een drugsdealer die, als hij doorheeft dat hij door de politie gearresteerd dreigt te worden, een bolletje cocaïne doorslikt. Op bevel van de officier van justitie wordt Jalloh een braakmiddel toegediend. Omdat Jalloh dat weigert wordt hij door een viertal agenten tegen de grond gewerkt en wordt hem door een arts via een slang een braakmiddel in zijn neus toegediend. Daarnaast wordt hem door de arts met een injectie een braakmiddel toegediend. Hierop braakt Jalloh een bolletje cocaïne uit. Dit bolletje wordt in de strafzaak als bewijs tegen Jalloh gebruikt. Jalloh begint een procedure bij het Europese Hof waarin hij stelt dat de artikelen 3 en 6 van het EVRM zijn geschonden.⁹⁵ Het Hof overweegt in zijn uitspraak dat “het haar taak is het proces als een geheel te bekijken, inclusief de vraag naar de eerlijkheid van de gebruikte bewijsverkrijgingsmethoden en de in dat licht te stellen vraag naar de toelaatbaarheid van het bewijs.” Hierbij, zo vervolgt het Hof, moet ook worden gekeken of de rechten van de verdediging zijn gerespecteerd.⁹⁶ Eerst concludeert het Hof dat artikel 3 inderdaad is geschonden. Immers, door het gebruik van het braakmiddel is een van de kernrechten van het EVRM geschonden. Van belang daarbij is dat het bolletje cocaïne het “essentiële bewijs” vormde waartegen door de verdachte geen effectief verweer mogelijk was. Bovendien stelde het Hof dat het publieke belang niet dermate groot was dat deze wijze van bewijsverkrijging gerechtvaardigd was.⁹⁷ Er was dus geen sprake van een eerlijke procedure en dus was er sprake van een schending van het fair trial beginsel van artikel 6. Hoewel de uitspraak hiermee zou kunnen worden beëindigd, meent het Hof toch ook nog de eventuele schending van het nemo tenetur beginsel te moeten bespreken. Hoewel het Hof in o.a. Saunders heeft overwogen dat de bescherming van het nemo tenetur beginsel niet ziet op materiaal dat onafhankelijk van de wil bestaat (waaronder de drugs in het lichaam van Jalloh), stelt het Hof dat in de zaak Jalloh het nemo tenetur beginsel wel van toepassing is. Het verschil met de zaak Saunders is driedelig. Ten eerste betreft het bewijs in de zaak Jalloh “real evidence”, een nieuw begrip in de nemo tenetur jurisprudentie. Ten tweede is de mate van dwang in de zaak Jalloh (fysieke dwang bij toediening braakmiddel) van een andere orde dan de dwang die bij de zaak Saunders werd toegepast (verplicht afleggen van een verklaring in fase voorafgaand aan strafrechtelijk onderzoek). Tot slot achtte het Hof van belang dat het bewijs was verkregen in strijd met artikel 3 EVRM.

⁹⁴ Zie ook de “dissenting opinions” van rechters Pavlovski en Myjer bij O’Halloran and Francis vs. the UK, appl. nos 15809/02 en 25624/02.

⁹⁵ Artikel 3 EVRM Verbod van foltering: Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.

⁹⁶ Stevens, 2007, p. 688.

⁹⁷ Stevens, 2007, p. 690.

Nadat er volgens het Hof voldoende reden was om een eventuele schending van het nemo tenetur beginsel te onderzoeken, kwam het Hof tot de conclusie dat hiervan inderdaad sprake was.⁹⁸ Deze uitspraak is van belang omdat er een onderscheid wordt gemaakt tussen “wilsonafhankelijk” materiaal zoals bloed en DNA enerzijds en “real evidence” zoals in dit geval een bolletje drugs anderzijds. Hierbij is de soort en de mate van toegepaste dwang (in samenhang met de in de procedure opgenomen waarborgen en het gebruik van het bewijs) doorslaggevend voor de beantwoording van de vraag of er sprake is van ongeoorloofde dwang. Met deze uitspraak is tevens duidelijk geworden dat niet onbeperkt gevraagd kan worden van een verdachte om allerlei maatregelen te “dulden”. Stevens stelt dat na Jalloh de begrippen proportionaliteit en subsidiariteit ook bij het beoordelen van een eventuele schending van het nemo tenetur beginsel van belang zijn geworden.⁹⁹

§ 5.4 Het nemo tenetur beginsel vs. huishoudelijk onderzoek en meldingsplicht

Terugkerend naar de probleemstelling van dit onderzoek dienen nu de vragen te worden beantwoord of het voldoen door de militaire ambtenaar aan zijn verplichting om een verklaring af te leggen voor de commissie van huishoudelijk onderzoek dan wel de politieambtenaar bij het melden van het gebruik van geweld, hen in de positie dwingt waarin zij op grond van een wettelijke verplichting gedwongen worden om gegevens te verstrekken die vervolgens tijdens een strafrechtelijk onderzoek en/of een daarop volgende strafzaak tegen hen gebruikt zouden kunnen worden en met name of deze opgelegde dwang wellicht gekwalificeerd zou kunnen worden als een schending van het nemo tenetur beginsel. Hierbij zal ik mij niet alleen richten op het gebruik van de verkregen informatie tijdens het onderzoek ter terechtzitting maar ook op de vraag of het verzamelen van het bewijs op zich (dus zonder dat er nog sprake is van een strafrechtelijk onderzoek) strijdigheid met het nemo tenetur beginsel oplevert.

Bij beide ambtenaren is sprake van een wettelijke verplichting (althans een verplichting gebaseerd op een wettelijke basis) die de ambtenaar “dwingt” informatie over een mogelijk strafbaar handelen te verstrekken in een fase die voorafgaat aan het strafrechtelijk onderzoek. De militair is zoals gezegd in § 2.5 op grond van de hiërarchische verhoudingen binnen de krijgsmacht verplicht te verschijnen en een verklaring af te leggen indien hem dat wordt opgedragen. Het weigeren hiervan kan worden gekwalificeerd als een tuchtrechtelijk vergrijp. Er is geen sprake van een vergrijp dat strafbaar is gesteld in het Wetboek van militair strafrecht omdat niet voldaan zal worden aan een van de aanvullende eisen die het Wetboek van militair strafrecht stelt ten aanzien van het niet opvolgen van een dienstbevel om te kunnen spreken van een strafbaar feit (zoals bijvoorbeeld het levensgevaar voor een ander of het deelnemen aan een

---

⁹⁸ Stevens, 2007, p. 692.

⁹⁹ Stevens, 2007, p. 694.

gevecht met de vijand).¹⁰⁰ Desondanks wordt de militair bij het niet opvolgen van een dienstbevel in potentie bedreigt met een van de straffen als genoemd in artikel 41 van de Wet militair tuchtrecht.¹⁰¹ De politieambtenaar is op grond van de Ambtsinstructie verplicht het aanwenden van geweld aan zijn meerdere te melden. Geconcludeerd kan derhalve worden dat de militaire ambtenaar en de politieambtenaar op grond van wettelijke bepalingen gedwongen kunnen worden informatie te verstrekken over het handelen bij het aanwenden van geweld.

Van belang is hierbij nog of er bij deze procedures sprake is van “aanwezigheid van een wettelijke informatieplicht die strafrechtelijk gesanctioneerd wordt”.¹⁰² Zoals hiervoor gesteld, geldt voor de militair dat het weigeren om voor de commissie te verschijnen en/of een verklaring af te leggen slechts tuchtrechtelijk en niet strafrechtelijk) kan worden gesanctioneerd. Ten aanzien van de politieambtenaar geldt dat het niet voldoen aan de meldingsplicht disciplinair gesanctioneerd kan worden. In beide gevallen is derhalve geen sprake van een strafrechtelijke sanctiëring maar van de mogelijkheid om de weigering te sanctioneren met een van de sancties/straffen uit het tuchtrecht. Deze tuchtrechtsystemen hebben beide een wettelijke grondslag.¹⁰³ Tuchtrecht wordt in de regel gezien als een sanctierecht dat een meer bestuursrechtelijk karakter heeft. In het geval van het militair tuchtrecht is sprake van een uitgebreid stelsel van te handhaven normen en sancties die kunnen worden toegepast.¹⁰⁴ De politieambtenaar heeft niet de beschikking over een overzicht van regels waaraan hij zich heeft te houden en hij moet dus zorgen dat zijn gedrag valt binnen de norm van artikel 76 van het BARP waarin algemeen gestelde termen als “plichtsverzuim” zijn opgenomen.¹⁰⁵¹⁰⁶ Het niet voldoen aan de meldplicht kan de politieambtenaar een disciplinaire straf opleveren. Geconcludeerd dient te worden dat weliswaar geen sprake is van een wettelijk informatieplicht met een strafrechtelijke sanctiemogelijkheid, maar wel van een informatieplicht op wettelijke basis en een tuchtrechtelijk sanctiestelsel op wettelijke basis. Gelet op de zwaarte van de genoemde straffen, acht ik de dwang die van deze stelsels uitgaat vergelijkbaar met een strafrechtelijke sanctie.¹⁰⁷

---

¹⁰⁰ Artikelen 125 t/m 134 Wetboek van Militair Strafrecht.

¹⁰¹ Berisping, geldboete, strafdienst en uitgaansverbod.

¹⁰² Feteris in pt. 8 van zijn annotatie bij het arrest Saunders.

¹⁰³ Wet militair tuchtrecht en art. 125, lid 1, sub k Ambtenarenwet jo. art. 76 e.v. BARP.

¹⁰⁴ De Wet militair tuchtrecht spreekt niet over sancties maar over straffen (Hoofdstuk III).

¹⁰⁵ P.L. de Vos in zijn noot bij CRvB 21 maart 1996, TAR 1996, 114, p. 515 ev.

¹⁰⁶ Art. 76 Besluit algemene rechtspositie politie. 1. De ambtenaar die de hem opgelegde verplichtingen niet nakomt of zich overigens aan plichtsverzuim schuldig maakt, kan disciplinair worden gestraft. 2. Plichtsverzuim omvat zowel het overtreden van een voorschrift als het doen of nalaten van iets dat een goed ambtenaar in gelijke omstandigheden behoort na te laten of te doen.

¹⁰⁷ Art. 77 BARP spreekt o.a. over geldboete, inhouding salaris maar ook schorsing en ontslag. De straffen uit de Wet militair tuchtrecht zijn: berisping, geldboete, strafdienst, uitgaansverbod.

Vervolgens dient de vraag te worden beantwoord of de door de ambtenaren verstrekte informatie mogelijk tegen hen gebruikt kan worden tijdens een strafrechtelijke onderzoek dat volgt na het huishoudelijk onderzoek dan wel de melding. Bij de militaire ambtenaar is niet in een wettelijke regeling geborgd dat dit niet kan plaatsvinden. Dit betekent dat de commandant het rapport van de commissie van huishoudelijk onderzoek, dan wel delen daarvan zoals bijvoorbeeld de verklaring van de betrokken militair, kan overhandigen aan de Koninklijke Marechaussee ter onderbouwing van zijn aangifte van de verdenking van een strafbaar feit. Hoewel er geen wettelijke bepalingen zijn die voorschrijven dat de officier van justitie dit rapport niet mag gebruiken bij zijn strafrechtelijk onderzoek, dient te worden geconcludeerd dat in theorie de mogelijkheid inderdaad bestaat dat de gegevens uit het huishoudelijk onderzoek via de commandant en Koninklijke Marechaussee bij de officier van justitie en dus in het strafrechtelijk dossier terecht kunnen komen. Na deze constatering is het belangrijk om de vraag te beantwoorden of hiermee het nemo tenetur beginsel geschonden wordt. Het Hof is hierover in de zaak Saunders duidelijk. Het gebruik van onder dwang verkregen informatie als bewijsmiddel tijdens een strafzaak levert een schending van het nemo tenetur beginsel op.¹⁰⁸ De vraag of er ook al sprake is van een dergelijke schending indien de informatie wordt gebruikt tijdens het aan het onderzoek ter terechtzitting voorafgaande strafrechtelijk (voor-)onderzoek lijkt wat moeilijker te beantwoorden. Op grond van de uitspraak van het Europees Hof in Serves en Quinn levert ook het verzamelen van bewijs door een opsporingsdienst met gebruikmaking van dwangmiddelen een schending van het recht tegen zelfbelasting op.¹⁰⁹ ¹¹⁰ Echter de overwegingen in de zaak Saunders worden door Knigge en het Hof in Kansal nog eens iets aangescherpt. Het gaat niet om het “ter tafel komen” van de informatie tijdens de strafzaak maar het daadwerkelijk gebruik van deze informatie als bewijs.¹¹¹ Als de schending van artikel 6 pas ontstaat bij het daadwerkelijk gebruiken van de verzamelde informatie als bewijs, dan zou hieruit volgen dat bij het verzamelen van het bewijs nog geen sprake is van een schending. Op dit punt lijkt de jurisprudentie rond het nemo tenetur beginsel wat onduidelijk te worden met dien verstande dat de uitspraken in de zaken Serves en Quinn enerzijds en de zaak Saunders anderzijds elkaar tegenspreken. Het is moeilijk in te schatten of een rechterlijk college het verzamelen van bewijs door middel van dwang na Saunders nog steeds als een schending van artikel 6 van het EVRM zou zien. Hiervan zal in elk geval sprake zijn als dat college bij het opstellen van die uitspraak als belangrijkste grondslag voor het nemo tenetur beginsel de procesautonomie in acht zou nemen. Uitgaande van dit recht (het recht om zelf de proceshouding te bepalen) levert het gedwongen leveren van informatie tijdens het

¹⁰⁸ Zie Feteris in pt. 9 van zijn algemene beschouwingen bij het arrest Saunders.

¹⁰⁹ EHRM 20 oktober 1997, appl. no. 20225/92 (Serves vs. Frankrijk) en EHRM 21 december 2000, appl.no. 36887/97 (Quinn vs. Ierland).

¹¹⁰ B.J. Koops en L. Stevens, “J.B. versus Saunders. De groeiende duisternis rond nemo tenetur” *Delikt en delinkwent*, 2003 - 33(3), p. 281-294.

¹¹¹ Zie conclusie van PG Knigge bij HR 19 september 2006, LJN AV1141, 00895/05E en Saunders para 68-69 en EHRM, appl. no. 21413/02 (Kansal vs. the UK).

strafrechtelijk onderzoek immers al op dat de verdachte niet langer in staat is zijn proceshouding zelf te bepalen.

Ten aanzien van de politieambtenaar is nog het volgende van belang. Weliswaar kan de melding die door de politieambtenaar mondeling is gedaan en die door zijn meerdere op schrift is gesteld, via de korpsleiding bij de officier van justitie terecht komen, maar daaromtrent is bepaald dat de officier van justitie het formulier terugzendt naar de meerdere zodra hij van mening is dat strafrechtelijke vervolging gewenst is.¹¹² Een vergelijkbare procedure bij de militaire ambtenaar zou wellicht aanbeveling verdienen. Belangrijk is wel dat deze procedure voor de politieambtenaar (en dus ook voor de militair bij een toekomstige regeling) geen garantie biedt dat de verstrekte gegevens niet gebruikt kunnen worden in het strafrechtelijk onderzoek. Immers, de meerdere kan tijdens het gerechtelijk vooronderzoek of tijdens het onderzoek ter terechtzitting worden opgeroepen als getuige door de rechter of de rechter-commissaris en de uitlevering van het meldingsformulier kan door de rechter-commissaris worden gevorderd (art. 105 WSV).¹¹³ Het lijkt tegenstrijdig dat enerzijds bepaald is dat het meldingsformulier, op het moment dat de officier van justitie besluit over te gaan tot strafrechtelijke vervolging, “ongebruikt” dient te worden teruggezonden aan de meerdere terwijl de rechter-commissaris tijdens het gerechtelijk vooronderzoek de meerdere kan oproepen en/of overlegging van het meldingsformulier kan vorderen.¹¹⁴ Van de officier van justitie kan niet worden verwacht dat hij de gegevens die hij in eerste instantie op het meldingsformulier heeft gelezen en die hem (mede) tot de beslissing hebben gebracht over te gaan tot strafrechtelijke vervolging, na het nemen van deze beslissing “vergeet”. Onder de term “ongebruikt” uit de nota van toelichting dient dan ook te worden verstaan dat de gegevens van het formulier niet gebruikt worden als bewijsmiddel tijdens de strafzaak. Gelet op de overwegingen van het Hof in de zaak Saunders zal de vordering om tijdens het onderzoek ter terechtzitting het meldingsformulier te overleggen als strijdig met artikel 6 van het EVRM worden beschouwd op grond van overtreding van het nemo tenetur beginsel. Dit geldt mogelijk ook voor de verklaring van de meerdere indien deze wordt opgeroepen om als getuige te verschijnen tijdens het gerechtelijk vooronderzoek of het onderzoek ter terechtzitting. Weliswaar zijn het geen gegevens die rechtstreeks door de politieambtenaar zelf worden verstrekt, maar de getuige beschikt slechts over gegevens die de politieambtenaar “gedwongen” werd af te staan waardoor hij (de verdachte politieambtenaar) tijdens de strafzaak niet langer de keuze heeft om een proceshouding te bepalen.

¹¹² Nota van toelichting bij de Ambtsinstructie, (Staatsblad 1994, 275).

¹¹³ Naeyé, 2005, p. 56.

¹¹⁴ Naeyé, 2005, p. 56

Geconcludeerd kan derhalve worden dat ten aanzien van de door de militaire ambtenaar verstrekte informatie niet is gewaarborgd dat deze informatie niet gebruikt kan/zal worden in een eventueel strafrechtelijk onderzoek. Ten aanzien van de politieambtenaar is hierin voorzien,¹¹⁵ met de aantekening dat de rechter-commissaris de verstrekte informatie (formulier dan wel getuigenverklaring meerdere) eventueel toch in het strafrechtelijk onderzoek kan betrekken. Gelet op de overwegingen in de uitspraak van het Europees Hof in de zaak Saunders, dient te worden geconcludeerd dat bij beide in dit onderzoek onderzochte procedures sprake is (dan wel kan zijn) van situaties waarin militairen en politieambtenaren onder dwang informatie moeten verstrekken over hun handelen bij schietincidenten waardoor het hen onmogelijk wordt gemaakt om voorafgaand aan een (eventueel) strafrechtelijk onderzoek te zwijgen over hun handelen. Als deze onder dwang verkregen informatie vervolgens als bewijsmiddel wordt gebruikt tijdens een strafrechtelijk onderzoek om de ambtenaar te belasten,¹¹⁶ zal dit bij een toetsing door het Europese Hof in een procedure worden beschouwd als ongeoorloofde inbreuk op het nemo tenetur beginsel dat een onderdeel vormt van het beginsel van fair trial (artikel 6 EVRM).¹¹⁷ Het feit dat er op het moment van het verstrekken van de informatie nog geen sprake is van een strafrechtelijk onderzoek, betekent volgens het Hof niet dat er geen sprake is van schending van het beginsel.¹¹⁸ Overigens stelt Knigge dat indien een verdachte gedwongen wordt informatie te verstrekken op een moment dat er nog geen sprake is van een “criminal charge”, of zelfs vóór er sprake is van een verdenking van een strafbaar feit, ook nog geen sprake is van de aantasting van de verdedigingspositie hetgeen de waarde is die het nemo tenetur beginsel beschermt. Dit geldt met name voor de politieambtenaar die gedwongen wordt om informatie te verstrekken vóórdat er sprake is van een verdenking. Ten aanzien van de militair geldt dat er weliswaar een vermoeden is van een strafbaar feit, maar dat dit vermoeden nog slechts bestaat bij de commandant en nog niet bij een van de opsporingsautoriteiten (politie en/of openbaar ministerie).¹¹⁹ Echter, gelet op hetgeen het Hof in Saunders heeft overwogen ten aanzien van het gebruik van het onder dwang verkregen bewijs, dient te worden geconcludeerd dat de schending van het nemo tenetur beginsel niet is gelegen in de dwang om een verklaring af te leggen, maar in het latere gebruik van die verklaringen tijdens het strafproces.¹²⁰

¹¹⁵ Nota van toelichting bij de Ambtsinstructie, Staatsblad 275, 1994.

¹¹⁶ Saunders, r.o. 67.

¹¹⁷ Saunders, r.o. 68.

¹¹⁸ Saunders, r.o. 74.

¹¹⁹ Zie paragraaf 84 van de conclusie van PG Knigge bij HR 19 september 2006, LJN AV1141, 00895/05^E.

¹²⁰ Zie conclusie van PG Knigge bij HR 19 september 2006, LJN AV1141, 00895/05E en Saunders para 68-69 en EHRM, appl. no. 21413/02 (Kansal vs. the UK).

Zoals hiervoor gesteld is het sinds Saunders te verwachten dat het wellicht ook een schending van het nemo tenetur beginsel oplevert als de door de militair dan wel de politieambtenaar “onder dwang” verstrekte informatie ter beschikking wordt gesteld aan opsporingsambtenaren en/of het openbaar ministerie en zal er mogelijk sprake zijn van schending van het beginsel als de verstrekte informatie in de strafzaak ter tafel komt. In elk geval is er volgens het Hof sprake van schending als de informatie daadwerkelijk wordt gebruikt als bewijs.¹²¹

Gelet op het bovenstaande moet de kans aanwezig worden geacht dat een rechterlijke instantie, indien gevraagd om een oordeel uit te spreken over de toelaatbaarheid van het gebruiken in een strafrechtelijk onderzoek dan wel in een strafzaak van onder dwang verkregen informatie uit een huishoudelijk onderzoek bij defensie dan wel een melding bij de politie, deze dwang ontoelaatbaar (in strijd met artikel 6 EVRM) zal vinden. Dit betekent dat de door mij geformuleerde probleemstelling:

Levert het gebruiken als bewijs van een verklaring die is afgelegd door een militair in het kader van een huishoudelijk onderzoek tijdens een daaropvolgend strafrechtelijk onderzoek tegen dezelfde militair strijdigheid op met het nemo tenetur beginsel ?

positief beantwoord dient te worden. Uitgaande van de gewenste aandacht voor de “bijzondere positie van de betrokken als bron van informatie in relatie tot een mogelijk later in te stellen onderzoek”¹²² en de bescherming die artikel 6 EVRM poogt te bieden, moet dit als onwenselijk worden beschouwd.

---

¹²¹ Zie r.o. 26 tot en met 29 in Kansal vs. the UK (appl. no 21413/02).

¹²² Aanbeveling nr. 9, commissie Borghouts.

Hoofdstuk 6 Conclusies en aanbevelingen:

In hoofdstuk 5 is duidelijk geworden dat er een reële kans bestaat dat een rechterlijke instantie (zoals Hoge Raad of Europees Hof) een schending van artikel 6 van het EVRM aanwezig zal achten bij het als bewijs gebruiken van onder dwang verkregen informatie uit een huishoudelijk onderzoek dan wel de verplichte melding. Deze kans is zeker aanwezig bij het gebruiken van de onder dwang verkregen informatie tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Met name bij de militair kan hiervan sprake zijn omdat er geen wettelijke bepalingen (of andere regelingen) zijn die voorkomen dat de informatie zoals deze tijdens het huishoudelijk onderzoek door de militair wordt verstrekt, ter beschikking wordt gesteld van de Koninklijke Marechaussee of het openbaar ministerie. Geconcludeerd kan dan ook worden dat de militair na het afleggen van een verklaring tijdens een huishoudelijk onderzoek de mogelijkheid wordt ontnomen om in een eventuele daarop volgende strafzaak zelf zijn proceshouding te bepalen. Immers, omdat hij al in een eerder stadium een verklaring heeft afgelegd, kan hij er tijdens het strafrechtelijk onderzoek niet in alle vrijheid voor kiezen om te zwijgen. Het eventueel aanwezige bewijsmateriaal gecombineerd met de door hem voor de commissie afgelegde verklaring “vragen” om een verklaring tijdens de rechtszitting en zwijgen zou dan wel eens onverstandig kunnen zijn. Daarnaast is gebleken dat het momenteel niet dwingend is voorgeschreven dat de militair die voor een commissie van huishoudelijk onderzoek een verklaring moet afleggen, door de commissieleden de cautie wordt gegeven. Door de cautie zou de militair niet langer verplicht zijn om te antwoorden en kan hij er voor kiezen niet te antwoorden waardoor hij nog ruimte laat om bij een eventueel volgende strafzaak zelf zijn proceshouding te bepalen. Indien de verplichting om mee te werken aan het onderzoek naar nationaal recht verplicht is en het EVRM zich er niet tegen verzet is er volgens Feteris overigen geen sprake van een cautie.¹²³ Zolang het Europees Hof zich nog niet over de in dit onderzoek besproken procedures heeft uitgesproken, is vooralsnog niet zeker of het EVRM zich wel of niet tegen het gebruik van de verkregen gegevens verzet. Zoals in hoofdstuk 5 is te lezen is er naar mijn mening wel degelijk sprake van een dergelijke schending. Bij de verplichte melding bij de politie is er wel een “afpraak” omtrent het niet gebruiken van de gegevens uit de melding. Dit biedt een zekere bescherming tegen het gebruik van de gegevens in een strafrechtelijk onderzoek dan wel als bewijs in de strafzaak. Haaks hierop staat echter de mogelijkheid van de rechter-commissaris om, indien hij dit noodzakelijk acht, alsnog te bepalen dat het meldingsformulier ter beschikking van het gerechtelijk vooronderzoek moet worden gesteld. Omdat de officier van justitie zijn beslissing of het wel of niet gewenst is om een strafrechtelijk (voor)onderzoek te gaan instellen moet baseren op een enigszins compleet beeld van hetgeen er gebeurd is,

---

¹²³ Feteris in zijn annotatie bij Saunders (par. 12).

lijkt het doorsturen van het meldingsformulier naar de officier van justitie een onontkoombare zaak. In elk geval zou gewaarborgd moeten worden dat de gegevens van het formulier geen deel gaan uitmaken van de bewijsvoering van de officier van justitie en, gelet op hetgeen in hoofdstuk 5 is overwogen, zou het gebruik van het formulier de politieambtenaar niet in de weg mogen staan op het moment dat hij zijn proceshouding wil bepalen. Dit laatste zou pleiten voor het maken van een voorbehoud op de toepassing van artikel 105, eerste lid, Wetboek van Strafvordering als het gaat om een vordering om het meldingsformulier tijdens het onderzoek ter terechtzitting te overleggen.

Gelet op het voorgaande wordt aanbevolen dat het Ministerie van Defensie een nieuwe Aanwijzing SG over het onderwerp huishoudelijk onderzoek opstelt waarin staat opgenomen dat de gegevens zoals deze door een militair naar voren worden gebracht tijdens een huishoudelijk onderzoek niet ter beschikking mogen worden gesteld van de Koninklijke Marechaussee dan wel het openbaar ministerie. (Overigens bestaat ook bij deze gegevens de kans dat de rechter-commissaris de overlegging van de rapporten vordert.) Dit betekent dat de commandant zijn melding bij de Koninklijke Marechaussee dient te doen met de gegevens waar hij de beschikking over heeft zonder dat hij gebruik maakt van de informatie uit de verklaring die de verdachte bij de commissie van huishoudelijk onderzoek heeft verstrekt.

Naast de hiervoor genoemde conclusies en aanbevelingen zijn er in dit onderzoek nog een aantal observaties gedaan op bijvoorbeeld het gebied van de slecht beschreven procedure zoals deze bij een huishoudelijk onderzoek zou moeten worden gevolgd. Zo zal het onwenselijk zijn dat de officieren die de commissie van huishoudelijk onderzoek vormen bij het schietincident betrokken zijn (§ 2.4). Ook heb ik aangegeven dat er situaties kunnen zijn waarin sprake is van onvoldoende deskundigheid van de commissieleden (§ 4.3). Ook ben ik van mening dat er behoefte is aan een nadere beschrijving van taken en bevoegdheden van de commissie (§ 2.5). Ten aanzien van de verplichte melding bij de politie verdient het de voorkeur de afstand tussen “melder” en rapporteur te vergroten zodat er een meer objectieve schriftelijke weergave van de melding op papier komt te staan (§ 4.5). Omdat deze zaken niet te kern van mijn onderzoek raken, heb ik terzake geen aanbevelingen opgenomen en volsta ik met het signaleren ervan aan het slot van deze scriptie.

Literatuurlijst

Borghouts, Daverschot en Gillissen 2006

H.C.J.L. Borghouts, R.D.E. Daverschot en G.C. Gillissen, *Evaluatie toepassing militair strafprocesrecht bij uitzendingen*, Haarlem: Ministerie van Justitie 2006.

Coolen 2004

G.L. Coolen, *Militair straf- en strafprocesrecht*, (Studiepocket Strafrecht nr. 8)

Deventer: Kluwer 2004.

Knoops 2006

G.J. A. Knoops, *Het tweede schot. Het ware verhaal over Eric O.*, Utrecht: Bruna 2006.

Koops 2000

B.J. Koops, *Verdachte en ontsleutelplicht: Hoe ver reikt nemo tenetur?* Deventer:

Kluwer 2000.

Naeyé e.a. 2004

J. Naeyé e.a., *Integriteit in het dagelijkse politiewerk, Meningen en ervaringen van politiemensen*, (Politiewetenschap, nr. 13) Zeist: Kerckebosch 2004.

Naeyé 2005

J. Naeyé, *Niet zonder slag of stoot, De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie*, (Politiewetenschap, nr. 26) Zeist: Kerckebosch 2005.

Reijntjes 1996

J.M. Reijntjes(red), *Nemo tenetur*, Arnhem: Gouda Quint 1996.

Stevens 2005

L. Stevens, *Het nemo-teneturbeginsel in strafzaken: van zwijgrecht naar containerbegrip*, (diss. Tilburg) Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005.

Timmer 2005

J.S. Timmer, *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland*, Alphen aan de Rijn: Kluwer 2005.

Tol, van 2005

D.G. van Tol, *Grensgeschillen, Een rechtssociologisch onderzoek naar het classificeren van euthanasie en ander medisch handelen rond het levenseinde*, (diss. Groningen) Groningen: Facilitair bedrijf/Grafimedia 2005.

Artikelen

Boomsluiter 1948

J.C. Boomsluiter, "Het huishoudelijk onderzoek", *MRT* 1948, p. 295-306.

Clarenbeek 1975

Th.J. Clarenbeek, "Een opmerking", *MRT* 1975, p. 357-358.

Clarenbeek 1976

Th.J. Clarenbeek, "Het huishoudelijk onderzoek", *MRT* 1976, p.8-17.

Clavareau 1941

P.J. Clavareau, "Mobilisatie-herinneringen – dienstweigering ? (het huishoudelijk onderzoek)", *MRT* 1941/1942, p. 80-83.

Coolen 2006

G.L. Coolen, "Opmerkelijke zaken (8) U pleegt overspel. Mag dat ?", *MRT* 2006, p.316-318.

Ducheine

P.A.L. Ducheine, "Geweldgebruik in het kader van vredesoperaties, Verslag van het symposium ter gelegenheid van 100 jaar Militair Rechtelijk Tijdschrift, *MRT* 2003, p. 204-212.

Ducheine en Walgemoed

P.A.L. Ducheine en G.F. Walgemoed, "Militairen na 'rake zaken': de strafrechtelijke positie van militairen na functioneel geweldgebruik", *MRT*, 2004, p. 309-324.

Koops & Stevens 2003

B.J. Koops en L. Stevens, "J.B. versus Saunders. De groeiende duisternis rond nemo tenetur" *Delikt en delinkwent*, 2003, 33(3), p. 281-294.

Van Panthalon Baron van Eck 1946

J.C. van Panthalon Baron van Eck, "Hervorming van de rechtspleging in militaire strafzaken", *MRT* 1946, p. 135-156.

Spronken 1996

T. Spronken, "Nemo Tenetur, zwijgrecht en advocatenbijstand bij het politieverhoor: de zaak Murray", *Advocatenblad* 1996, p. 420-424.

Stevens 2007

L. Stevens, "Het nemo-teneturbeginsel als containerbegrip ?", *Delikt en delinkwent*, 2007, 7/54, p. 682-697.

Defensiespecifieke regelgeving

Aanwijzing SG A/868, Eenvormige procedure voor het instellen van huishoudelijke onderzoeken, 14 november 2000.

Aanwijzing SG A/893, Tijdelijk Commissie Ongevallenonderzoek Defensie, 6 maart 2003.

Aanwijzing SG A/906, Melding bijzondere gebeurtenissen, 2 november 2005.

Regeling klachtenprocedure ongewenst gedrag en melding vermoedens van misstanden defensie.

Rijkswet geweldgebruik bewakers militaire objecten en Besluit geweldgebruik defensiepersoneel in de uitoefening van de bewakings- en beveiligingstaak.

Jurisprudentie

Europees Hof voor de Rechten van de Mens:

EHRM 25 februari 1993, NJ 1993, 485 m.nt. Knigge (Funke).

EHRM 21 september 1994, series A. no. 294-B (Fayed vs. the UK).

EHRM 8 februari 1996, NJ 1996, 725 m.nt. Knigge (Murray vs. VK).

EHRM 17 december 1996, BNB 1997/254 NJ 1997, 699 m.nt. Knigge (Saunders vs. the UK).

EHRM 2 mei 2000 apl. No. 35718/97 (Condrón tegen VK).

EHRM 21 december 2000 appl.no. 36887/97 (Quinn vs. Ierland).

EHRM 3 mei 2001, appl no. 31827/96 (J.B. vs. Zwitserland)(ann. Feteris).

EHRM 8 april 2004, appl. No. 28544/97 (Weh tegen Oostenrijk).

EHRM 27 april 2004, appl. No. 21413/02 (Kansal vs. the UK).

EHRM 11 juli 2006, appl. No. 54810/00 (Jalloh vs. Duitsland).

EHRM 19 april 2007 Vilho Eskelinen e.a. vs. Finland. Rolnr. 63235/00, gepubliceerd in TAR 2007, nr. 9 pag. 493.

EHRM 29 juni 2007, appl. Nos 15809/02 en 25624/02 (O'Halloran and Francis vs. The UK).

Hoge Raad:

HR 16 januari 1928, NJ 1928, P.233 (Mollenvangersarrest).

HR 15 februari 1977, NJ 1977, 557.

HR 30 november 1999, NJ 2000, 216. LJN: AA3796, (concl A-G Fokkens)(onjuiste melding bij euthanasie).

HR 21 december 2004, LJN: AR5092, HR 00011/04 (niet doen van melding geweldgebruik).

HR 19 september 2006, LJN AV1141, 00895/05E (Nemo tenetur bij zelf rapporteren van bedrijfsafvalwaterrapportages).

Hoog Militair Gerechtshof:

HMG, 23 februari 1965 (zie MRT 1966, p.84-88).

Centrale Raad van Beroep:

CRvB 21 maart 1996, TAR 1996, 114, p. 515 ev.

CRvB 13 juli 2006, MRT 2007, 142 (04/3114 MAW).

Gerechtshof Arnhem:

Gerechtshof Arnhem, LJN: AT4988, 21-006275 (Uitspraak in hoger beroep in de zaak Eric O).

Diversen:

Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwending (politie)ambtenaar. Aanwijzing van het College van procureurs-generaal aan de hoofden van de parketten. Stcrt 2006, 143.

Aanwijzing taken en inzet rijksrecherche. Aanwijzing van het College van procureurs-generaal aan de hoofden van de parketten en de directeur Rijksrecherche. Stcrt 2002, nr. 15, p 9.

Brief van de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer, Kamerstukken II 2001/02, 28176, nr. 1. (De verhouding tussen het nemo tenetur beginsel en artikel 184 van het Wetboek van Strafrecht bij de toepassing van een maatregel in het belang van het onderzoek).

Brief van de Minister van Defensie aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer van 28 juli 2006, (*Kamerstukken II*, 2005/2006, 23432, nr. 203).

Brieven van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer van 17 november 2004 (*Kamerstukken II* 2004/2005, 23432, nr. 182, p. 2), en 29 oktober 2004 (*Kamerstukken II*, 2004/2005, 29800 X, nr. 12, p. 1).

De opsporing in de militaire politietaak, rapport van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie, 1999.

OM-beleidsregel van 20 november 2006 van het College van procureurs-generaal aan de hoofdofficier van justitie te Arnhem, inhoudende de Handelwijze bij geweldsaanwending militairen.

Regeling melding geweldaanwending, Stcrt. 2001, 168, p.8. Een kopie van het formulier is als bijlage 4 gevoegd.

Staatsblad 2001, 387: Wijziging Ambtsinstructie in verband met verduidelijking van de voorschriften inzake vuurwapengebruik en melding van de aanwending van geweld.

Staatsblad 2003, 282: Wijziging van het Besluit geweldgebruik defensiepersoneel.